

Δεξιός εξτρεμισμός και ακροδεξιά τρομοκρατία στη Γερμανία: Εξελίξεις και δομές που επιτρέπουν την ανάπτυξή τους¹

Britta Schellenberg

Ο συνθηματικός όρος «δεξιός εξτρεμισμός» προκαλεί την αποδοκιμασία όλων των σημαντικών φορέων της γερμανικής κοινωνίας. Ταυτόχρονα η συναινετική απόρριψη του δεξιού εξτρεμισμού συνυπάρχει με έντονες αντιπαραθέσεις ως προς την πολιτική του βαρύτητα. Τα ακροδεξιά κόμματα² μπορεί να μην έχουν κατορθώσει έως τώρα να καθιερωθούν στη Γερμανία σε εθνικό επίπεδο, ωστόσο η φαινομενικά ομόθυμη καταδίκη του δεξιού εξτρεμισμού διόλου δεν έχει οδηγήσει τις ακροδεξιές δραστηριότητες σε εξαφάνιση. Το αντίθετο αληθεύει. Νεότερες έρευνες δείχνουν ότι ακροδεξιές ζώνες φόβου³ έχουν εγκαθιδρυθεί σε ορισμένες κοινότητες και πόλεις της Γερμανίας, και ότι σε τοπικό επίπεδο μπορεί να οικοδομηθεί μια ακροδεξιά ηγεμονία.⁴ Σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη, η Γερμανία παρουσιάζει δραματικά υψηλά ποσοστά βίας.⁵ Δεν ήταν

1. Αντλαμβάνομαι τον δεξιό εξτρεμισμό όπως τον ορίζει ο Michael Minkenberg, ως μια άποψη του ευρύτερου φαινομένου που είναι γνωστό ως Άκρα Δεξιά. Πρβλ. το κείμενο του Michael Minkenberg στον παρόντα τόμο.

2. Ορίζω την Άκρα Δεξιά κατά τον Michael Minkenberg, 1998. Ο δεξιός εξτρεμισμός και ο ακροδεξιός λαϊκισμός είναι τμήματά της.

3. Πρβλ. Döring, Uta, *Angstzonen: Rechtsdominierte Orte aus medialer und lokaler Perspektive* [Ζώνες φόβου: Τόποι κυριαρχίας της Δεξιάς, από την οπτική των μέσων ενημέρωσης και από τοπική οπτική], VS Verlag für Sozialwissenschaften, Βιμπάντεν 2008.

4. Πρβλ. Schellenberg, Britta, *Die Rechtsextremismus-Debatte. Charakteristika, Konflikte und ihre Folgen. Edition Rechtsextremismus* [Η συζήτηση για τον δεξιό εξτρεμισμό. Χαρακτηριστικά, συγκρούσεις και οι συνέπειές τους. Έκδοση δεξιός εξτρεμισμός], VS Verlag für Sozialwissenschaften, Βιμπάντεν 2013.

5. Πρβλ. Schellenberg, Britta, «Country Report: Germany», στο Bertelsmann Stiftung (επιμ.), *Strategies for Combating Right-Wing Extremism in Europe* [Στρατηγικές για την καταπολέμηση του δεξιού εξτρεμισμού στην Ευρώπη], Verlag Bertelsmann Stiftung, Γκότερολο 2009, σ. 179-248.

μόνο η οργάνωση «Nationalsozialistischer Untergrund» (NSU, «Εθνικοσοσιαλιστική Παρανομία»), η οποία για μία δεκαετία και πλέον κατόρθωσε να δολοφονεί χωρίς να εντοπίζεται. Υψηλός ήταν, μετά το 1990, συνεχώς, ο αριθμός των βίαιων επιθέσεων κατά ατόμων που στιγματίζονταν από τους ακροδεξιούς ως «αντι-γερμανοί». Ο πολλαπλασιασμός τέτοιων επιθέσεων καταδεικνύει ότι ο βίαιος «δεξιός εξτρεμισμός» στη Γερμανία δεν περιορίζεται σε μεμονωμένους δράστες, ούτε σε επουσιώδη επεισόδια. Πρόκειται για ένα σύνθετο πρόβλημα, ένα πρόβλημα εσωτερικής ασφάλειας. Υπό το φως αυτών των παρατηρήσεων, θα προσπαθήσω στο παρόν κείμενο να απαντήσω στα ακόλουθα ερωτήματα: Πώς εξελίχθηκε ο γερμανικός δεξιός εξτρεμισμός τα προηγούμενα χρόνια και τις δεκαετίες; Ποια είναι η σημερινή του εικόνα; Ποιες είναι οι δομές που επιτρέπουν την ύπαρξή του;

I. Φορείς

1. Πολιτικά κόμματα

Οι ακροδεξιοί φορείς στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας πάντοτε συνδέονταν με τον εθνικοσοσιαλισμό.⁶ Απόπειρες να οικοδομηθεί ένα σύγχρονο ακροδεξιό κόμμα δεν έχουν επιτύχει ακόμα. Το ακροδεξιό κόμμα με τη μεγαλύτερη επιρροή σήμερα είναι το Εθνικοδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας (NPD). Έναν ορισμένο ρόλο παίζουν επίσης τα κόμματα «Υπέρ» («Pro») και «Η Ελευθερία» (Die Freiheit).

Το NPD ιδρύθηκε το 1964. Συγκροτήθηκε –δώδεκα χρόνια μετά την απα-

6. Schellenberg, Britta, «Strategien gegen Rechtsextremismus. Bezüge zum Nationalsozialismus» [«Στρατηγικές ενάντια στο δεξιό εξτρεμισμό. Αναφορές στον εθνικοσοσιαλισμό»], στο Gehl, Günter (επιμ.), *Vor 60 Jahren Kriegsende – Befreiung oder Niederlage für die Deutschen? Gedanken über die Hintergründe des Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland* [Εξήντα χρόνια από το τέλος του πολέμου – απελευθέρωση ή ήττα για τους Γερμανούς; Σκέψεις για το υπόβαθρο του δεξιού εξτρεμισμού στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας], Bertuch Verlag, Βαϊμάρη 2006, σ. 97-114, 97-100.

γόρευση του Sozialistische Reichspartei (Σοσιαλιστικό Κόμμα του Ράιχ), διάδοχου κόμματος του NSDAP [της χιτλερικής περιόδου]– από διάφορες μικροομάδες και από το (ήδη απαγορευμένο στο κρατίδιο Ρηνανίας-Παλατινάτου) Deutsche Reichspartei [Γερμανικό Κόμμα του Ράιχ]. Στελέχη και μέλη του ήταν, σε πολλές περιπτώσεις, πρώην ναζιστές. Το πρόγραμμα του NPD περιελάμβανε αρχικά ένα ετερογενές μείγμα εθνικοσοσιαλιστικών, αντικομμουνιστικών και –στην πρώτη φάση– συντηρητικών-καθολικών στοιχείων. Κεντρικά αιτήματα του κόμματος ήταν η γερμανική επανένωση και η αναθεώρηση των συνόρων του Όντερ/Νάισε. Μεταξύ των ετών 1966 και 1968 το νέο κόμμα εισήλθε στα Κοινοβούλια επτά κρατιδίων. Όταν, στις ομοσπονδιακές εκλογές του 1969, απέτυχε παραδόξως να υπερβεί το όριο του 5% (πήρε 4,3% των ψήφων), αποδυναμώθηκε από εσωτερικές διαμάχες.

Υπό την προεδρία του Udo Voigt (1996-2011), το NPD κατόρθωσε να υπερβεί την ασήμαντη θέση στην οποία είχε καθηλωθεί, από τη δεκαετία του 1970. Τη χρονιά της εκλογής του, το κόμμα υιοθέτησε ένα νέο πρόγραμμα, το οποίο τροποποιήθηκε ελαφρώς το 2010: κατ' αρχήν εθνικιστικό και «λαϊκιστικό» [με την εθνο-ρατσιστική συνδηλώση της χιτλερικής περιόδου, «völkisch» στο πρωτότυπο (Σ. τ. μ.)], το πρόγραμμα περιλαμβάνει αντικαπιταλιστικά και εθνικοεπαναστατικά στοιχεία, τασσόμενο υπέρ ενός εθνικού σοσιαλισμού. Το κόμμα είναι απροκάλυπτα εχθρικό προς το σύστημα και προωθεί μια βιολογιστική φυλετική αντίληψη, από την οποία αντλεί πολιτικά αιτήματα (μεταξύ άλλων, την απέλαση των Γερμανών μεταναστευτικής καταγωγής).⁷ Έγινε έτσι ιδεολογικά πιο ακραίο σε σύγκριση με την πρώιμη φάση του. Υπό τον Voigt, το NPD ανέπτυξε νέα δίκτυα, ιδίως στη «Μέση Γερμανία» – όπως χαρακτηριστικά αποκαλεί τα πέντε νέα ομόσπονδα [ανατολικά] κρατίδια, τρέφοντας τη φαντασίωση του «μεγάλου χώρου». Παράλληλα σφυρηλάτησε δεσμούς με την ακροδεξιά υποκουλτούρα, η οποία εξαπλωνόταν ήδη από τη δεκαετία του 1990. Το 1998, στο ομοσπονδιακό του συνέδριο, το κόμμα υιοθέτησε το «σχέδιο των τριών αξόνων», με το οποίο θέλησε να αποστασιοποιηθεί από τον παραδοσιακό του

7. Πρβλ. Πρόγραμμα του NPD (2010), διαθέσιμο στο http://www.npd.de/inhalte/daten/dateibeilage/br_parteiprogramm_a4.pdf (30.1.2013).

ρόλο ως καθαρά εκλογικού κόμματος. Για τον μεσοπρόθεσμο πολιτικό αγώνα, ορίστηκαν τρία πεδία δράσης: ο «αγώνας για τον δρόμο», ο «αγώνας για τα “κεφάλια”» και ο «αγώνας για τους ψηφοφόρους/τα Κοινοβούλια». ⁸ Η ιδέα πίσω από αυτό το σχέδιο είναι ότι το NPD θα αποκτήσει πολιτική ισχύ μόνο αν, πρώτον, κινητοποιήσει οπαδούς «στον δρόμο» και, δεύτερον, ενισχύσει το λαϊκό (völkisch)-εθνικό μορφωτικό του έργο, εκπαιδεύσει τα κομματικά μέλη και δημιουργήσει δίκτυα διανοουμένων. Τρίτον, το κόμμα επεδίωκε -στηριζόμενο στους δύο άλλους στόχους- να κερδίσει σε κάποιες εκλογικές αναμετρήσεις: σε πρώτη φάση, τοπικές, και κατόπιν περιφερειακές και εθνικές. Στα τέλη του 2004 το σχέδιο συμπληρώθηκε με έναν τέταρτο άξονα: με τον «αγώνα για την οργανωμένη βούληση» θέλει να συνενώσει την Άκρα Δεξιά. Πίσω από αυτή την ιδέα βρίσκεται η πεποίθηση ότι η εκλογική επιτυχία θα καταστεί εφικτή μόνο μέσα από τη συνεργασία με άλλα δεξιά κόμματα και με τις «ελεύθερες συντροφικές» [«Freien Kameradschaften»]. ⁹ Με το άνοιγμά του σε αυτές τις νεοναζιστικές ομάδες, το NPD έγινε ακόμα πιο ακραίο.

Ιδιαίτερα δραστήρια το άλλοτε κόμμα των ηλικιωμένων προσεγγίζει σήμερα

8. Apfel, Holger, «*Alles Große steht im Sturm*». *Tradition und Zukunft einer nationalen Partei* [«Καθετί μεγάλο στέκει ορθό στην καταιγίδα». *Παράδοση και μέλλον ενός εθνικού κόμματος*], Deutsche Stimme Verlag, Στουτγάρδη 1999, σ. 469 κ.ε., 359 κ.ε.

9. Στην ιδέα αυτή στηρίχθηκε η εκλογική συμφωνία ανάμεσα στο NPD και το ακροδεξιό DVU (Γερμανική Λαϊκή Ένωση) το 2004. Πριν από τις εκλογές για τα κοινοβούλια του Βρανδεμβούργου και της Σαξονίας το 2004, συνήψαν το καλούμενο «Σύμφωνο για τη Γερμανία». Χωρίς τον ανταγωνισμό μεταξύ των ακροδεξιών, θα ήταν πιο εφικτή η αναγκαία στη Γερμανία υπέρβαση του ορίου του 5% για την είσοδο στα Κοινοβούλια. Πράγματι, το DVU μπήκε τότε στο Κοινοβούλιο του Βρανδεμβούργου, το NPD στις Σαξονίας. Το «Σύμφωνο για τη Γερμανία» τερματίστηκε όμως με τη μη συμφωνημένη κάθοδο του NPD στις εκλογές του Βρανδεμβούργου το 2009. Ύστερα από εσωτερικές διαμάχες γραμμής και συνεννοήσεις για τη συγχώνευση με το NPD, το DVU στο μεταξύ διαλύθηκε. Για το ακροδεξιό κόμμα DVU πρβλ. Schellenberg, Britta, «Die Radikale Rechte in Deutschland. Sie wird verboten und erfindet sich neu» [«Η Άκρα Δεξιά στη Γερμανία. Απαγορεύεται και εφευρίσκει πάλι τον εαυτό της σε νέα μορφή»], στο Langenbacher, Nora και Schellenberg, Britta (επιμ.), *Europa auf dem «rechten» Weg? Rechtsextremismus und Rechtspopulismus in Europa*, Ίδρυμα Friedrich Ebert, Βερολίνο 2011, σ. 59-83, εδώ 64 κ.ε.

τους νέους, μεταξύ άλλων με προσφορές για τον ελεύθερο χρόνο τους, ή διανέμοντας δωρεάν CD. Με τις διάφορες εκδοχές του CD *Σχολική αυλή του NPD*, που κυκλοφόρησε μετά το 2006, επιχειρεί να προωθήσει τις ακροδεξιές ιδέες και αυτοχαρακτηρίζεται «κίνημα». Η εξέλιξη των CD της Σχολικής αυλής αποκαλύπτει, με το περιεχόμενό τους, αλλά και με τα μουσικά συγκροτήματα που συμμετέχουν, την όλο και πιο ακραία τοποθέτηση του NPD. Διακηρύσσοντας ότι είναι κόμμα που στρέφεται ενάντια στο κατεστημένο, εκμεταλλεύεται την κατά καιρούς απαγόρευση ορισμένων τραγουδιών για την αυτοπροβολή του.¹⁰ Ο μουσικός Michael Regener ή Lunikoff, ο οποίος αναδείχθηκε σε μάρτυρα, στους ακροδεξιούς κύκλους, μετά τη φυλάκισή του για σύσταση εγκληματικής οργάνωσης, έχει προαχθεί σήμερα σε ήρωα των CD της Σχολικής αυλής.

Η στρατηγική διεύρυνση του NPD από κλασικό πολιτικό κόμμα σε οργάνωση κινηματικού χαρακτήρα, καθώς και οι σχέσεις του με την υποκουλτούρα, στόχο έχουν να ανταποκριθούν στον κόσμο όπου ζουν οι νέοι άνθρωποι τον 21ο αιώνα. Οι δραστηριότητες στην υποκουλτούρα βοηθούν επίσης το NPD να ξεφεύγει από τις κατασταλτικές διατάξεις του κράτους κατά των δομών και των δραστηριοτήτων νεοναζιστικών οργανώσεων. Από κοινού με άλλους ακροδεξιούς φορείς, το NPD εγκαινιάζει «παιχνιδάκια της γάτας με το ποντίκι», με τα οποία, διαλεκτικά κατά κάποιον τρόπο, επεκτείνει την εμβέλεια του δεξιού εξτρεμισμού στη Γερμανία. Εισέρχεται στην υποκουλτούρα και διατυπώνει τις μισαλλόδοξες επιδιώξεις του όλο και πιο ανοιχτά, (συν)διαμορφώνοντας έναν «αντι-κόσμο» που αποσκοπεί στην πρόκληση. Ολοένα και σαφέστερο καθίσταται το ότι αρνείται τον Θεμελιώδη Νόμο.¹¹ Εδώ και καιρό, το κόμμα είναι αντιουναγματικό – το γεγονός ότι δεν έχει απαγορευτεί στην ΟΔΓ, παρά τη

10. Το CD Σχολικής αυλής «Freiheit statt BRD!» [«Ελευθερία αντί ΟΔΓ!»] (2010) απαγορεύτηκε στο Μεκλεμβούργο-Προπομερανία. [Σύμφωνα με τον νόμο για την προστασία των νέων, έντυπα και λοιπά είδη, καταχωρισμένα εκεί, δεν επιτρέπεται να εκτίθενται σε βιτρίνες, αλλά να πωλούνται μόνο σε άτομα άνω των 18 ετών και κατόπιν αιτήματός τους για τον συγκεκριμένο τίτλο (Σ.τ.μ.)]. Το NPD αξιοποίησε διαφημιστικά τη λογοκρισία αφαιρώντας τα απαγορευμένα τραγούδια από τον χώρο download της ιστοσελίδας του.

11. Σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

νομική δυνατότητα απαγόρευσης κομμάτων,¹² οφείλεται κυρίως στην αποτυχία της πρώτης απόπειρας απαγόρευσής του (2001-2003). Αιτία ήταν τότε η διάβρωση του κόμματος από τις αρχές ασφαλείας και ο φόβος ορισμένων ότι, αν απαγορευόταν (και δεν το διέβρωναν οι Αρχές), το NPD θα δρούσε πιο ανεξέλεγκτα στην παρανομία.¹³

Δίπλα στις πολλαπλές τάσεις ριζοσπαστικοποίησης, καθίσταται εμφανές ότι το NPD επιδιώκει σήμερα να γίνει ευρύτερα αποδεκτό από την κοινωνία. Είναι εμφανής η απόσταση ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο απευθύνεται στους πολίτες (για παράδειγμα, στο εκλογικό του πρόγραμμα ή σε προεκλογικές διακηρύξεις),¹⁴ όπου εμφανίζεται σχετικά μετριοπαθές, και την εσωτερική του επικοινωνία (όπως στο Φυλλάδιο Επιμόρφωσης Στελεχών).¹⁵ Πράγματι, σε περιβάλλοντα και περιοχές όπου κυριαρχεί ένα αίσθημα εγκατάλειψης (ασθενείς δομές, φθίνων πληθυσμός) κατορθώνει να ελκύει και ευρύτερα στρώματα εκλογέων, με έναν εθνικό-κοινωνικό ρομαντισμό και με προσφορές βοήθειας στον «πλησίον». Το 2013, σε ορισμένες περιοχές –ιδίως περιοχές της ανατολικής Γερμανίας που έχουν πληγεί σφοδρά από τη δημογραφική μεταβολή–, το κόμμα διέθετε πλέον μια δραστήρια και σταθερή βάση, αποσπώντας έδρες σε δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια. Επιπλέον, εκλογικές επιτυχίες καταγρά-

12. Πρόκειται οπωσδήποτε για εμπόδιο που δεν πρέπει να υποτιμηθεί. Θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί, με δεδομένο τον ιδεολογικό εξοπλισμό και τους στόχους του NPD, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων που παρέχει η νομοθεσία. Ωστόσο, από ορισμένους φορείς αμφισβητείται ηθικά η νομιμότητα απαγόρευσης ενός κόμματος (συχνά από τους Πράσινους), ενώ από άλλους απορρίπτεται για στρατηγικούς λόγους (τμήματα του CDU/CSU [των Χριστιανοδημοκρατών]).

13. Σχετικά με τη διαμάχη για την απαγόρευση του NPD, πρβλ. Schellenberg, Britta, *Die Rechtsextremismus-Debatte. Charakteristika, Konflikte und ihre Folgen*, ό.π.

14. Όπως στο διαδραστικό ερωτηματολόγιο εκλογικών προτιμήσεων (Wahlomat) της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Πολιτικής Επιμόρφωσης (Bundeszentrale für Politische Bildung).

15. Πρβλ. NPD Schulungsbroschüre, στο <http://www.redok.de/images/stories/dokumentation/npd-argumente.pdf> (30.1.2013)· πρβλ. αναλυτικά, Schellenberg, Britta, «NPD-Publikationen», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart* [Εγχειρίδιο του αντισημιτισμού. Η εχθρότητα προς τους Εβραίους στην ιστορία και στο παρόν], τόμ. 6: *Publikationen*, de Gruyter/Saur, Βερολίνο/Βοστώνη (ετοιμάζεται).

φει και σε επίπεδο κρατιδίων. Εκπρόσωποί του είναι παρόντες στα τοπικά Κοινοβούλια της Σαξονίας (εκλογές 2004: 9,2%, 2009: 5,6%) και του Μεκλεμβούργου-Προπομερανίας (εκλογές 2006: 7,3%, 2011: 6%). Στη Θουριγγία έχασε για λίγο την είσοδο στο τοπικό Κοινοβούλιο (2009: 4,3%), όπως και στη Σαξονία-Άνχαλτ (2011: 4,6%). Το σχετικά καλό του αποτέλεσμα στο Σάαρ (2004: 4%) δεν κατόρθωσε να το επαναλάβει το 2009. Καλές πιθανότητες υπολογίζει ότι θα έχει το κόμμα και στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2014, αφού για πρώτη φορά δεν θα ισχύσει το όριο του 5%.

Μπορεί το NPD να κλονίζεται κάθε τόσο από την πίεση της κρατικής καταστολής, αλλά και από εσωτερικές διαμάχες (μεταξύ ακραίων και πιο μετριοπαθών στρωμάτων) και σκάνδαλα (μεταξύ άλλων, ένα σκάνδαλο παιδικής πορνογραφίας όπου εμπλεκόταν ένας βουλευτής της Σαξονίας). Και μπορεί να τράβηξε ακόμα εντονότερα την προσοχή της κοινής γνώμης με την εκρηκτική αντιπαράθεση για τον δεξιό εξτρεμισμό, αφότου αποκαλύφθηκε η εγκληματική οργάνωση «Nationalsozialistischer Untergrund». Ωστόσο, το 2013, το NPD παραμένει το επιτυχέστερο ακροδεξιό κόμμα της Γερμανίας. Τον Νοέμβριο του 2011 ο καταγόμενος από την Κάτω Σαξονία, τέως πρόεδρος του NPD στη Σαξονία, Holger Apfel ανέλαβε ομοσπονδιακός πρόεδρος του κόμματος. Τον Δεκέμβριο του 2012 το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο [Άνω Βουλή, όπου εκπροσωπούνται οι κυβερνήσεις των κρατιδίων (Σ.τ.μ.)] αποφάσισε να ζητήσει εκ νέου την απαγόρευση του κόμματος από το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο. Εν τω μεταξύ, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι δεν θα μετάσχει στο αίτημα της απαγόρευσης.¹⁶

Δίπλα στο NPD, εκλογικές επιτυχίες κατέγραψαν κυρίως οι Ρεπουμπλικανοί (REP) και η Γερμανική Λαϊκή Ένωση (DVU), που ιδρύθηκαν τη δεκαετία του 1980. Η Γερμανική Λαϊκή Ένωση (Deutsche Volkspartei), που αντλεί από εθνικές-συντηρητικές παραδόσεις, ιδρύθηκε το 1971 ως σωματείο και το 1987 ως κόμμα. Σε μεγάλο βαθμό προσδιορίστηκε από τον ιδρυτή, χρηματοδότη και

16. Σημ. των επιμελητών: Επειδή η σύνταξη του τόμου είχε κλείσει, η εξέλιξη αυτή δεν μπορεί να συζητηθεί αναλυτικά στο παρόν κείμενο.

μακρόβιο πρόεδρό της, τον εκατομμυριούχο Gerhard Frey. Τη δεκαετία του 1990 είχε σχετικά υψηλό αριθμό μελών (1992: 26.000), που όμως το 2011 είχαν μειωθεί στους 1.000. Ύστερα από μια αποτυχημένη απόπειρα συγχώνευσης με το NPD, το DVU διαλύθηκε το 2012. Τη δεκαετία του 1990, και ξανά στις αρχές της νέας χιλιετίας, κατέγραψε κάποια αξιοσημείωτα, αλλά τις περισσότερες φορές πολύ βραχύβια, εκλογικά αποτελέσματα στο Σλέσβιχ-Χόλσταϊν (1992: 6,3%), στη Σαξονία-Άνχαλτ (1998: 12,9%) και στο Βρανδεμβούργο (1999: 5,3%, 2004: 6,1%). Επίσης, στην πόλη της Βρέμης, το κόμμα κατόρθωσε να εισέλθει στο δημοτικό συμβούλιο, χάρη στον ειδικό εκλογικό νόμο που ίσχυε εκεί, και σύμφωνα με τον οποίο αρκούσε ένα 5% στο λιμάνι της Βρέμης – (1991: 6,2%, 1999: 3%, 2003: 2,3%, 2007: 2,7%). Και οι Ρεπουμπλικανοί σημείωναν κατά καιρούς επιτυχίες, αλλά σήμερα είναι μάλλον ασήμαντοι. Ιδρύθηκαν το 1983 από τον ομοσπονδιακό βουλευτή (που αποστάτησε από το CSU) και τηλεπαρουσιαστή στο Κανάλι της Βαυαρίας Franz Schönhuber. Επεδίωκαν να προκαλέσουν μια δεξιά συντηρητική στροφή και εξέφραζαν την αντίθεσή τους στα δάνεια δισεκατομμυρίων της ΟΔΓ προς τη ΔΔΓ, τα οποία είχε προωθήσει ο πρόεδρος του CSU Franz-Josef Strauß, θεωρώντας τα μονομερή παραχώρηση. Επιτυχία είχαν οι Ρεπουμπλικανοί προπάντων από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ως τα μέσα της δεκαετίας του 1990, φάση κατά την οποία παρουσιάζονταν έντονα ακροδεξιοί. Ευνοϊκά εκλογικά αποτελέσματα κατέγραψε το κόμμα τους κυρίως στη Βάδη-Βυρτεμβέργη (1992: 10,9%, 1996: 9,1%), αλλά και στο Δυτικό Βερολίνο (1989: 7,5%) και στην Ευρωβουλή (1989: 7,1%). Υπό τον σημερινό τους πρόεδρο Rolf Schlierer (από το 1994), επικράτησε στο κόμμα μια μάλλον συντηρητική, λιγότερο ακραία γραμμή.¹⁷

Τα κόμματα «Υπέρ» («Pro-»), με επικεφαλής την κίνηση πολιτών Υπέρ της Κολωνίας (Pro-Köln), μοιάζουν στις καμπάνιες και τις διεθνείς τους συμμαχίες με άλλες σύγχρονες εκδοχές του δεξιού εξτρεμισμού στη Δυτική Ευρώπη (όπως

17. Πρβλ. αναλυτικά Schellenberg, Britta, «Die Republikaner» [«Οι Ρεπουμπλικανοί»], στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 5: *Organisationen, Institutionen, Bewegungen*, de Gruyter/Saur, Βερολίνο/Βοστώνη 2012, σ. 536-538.

είναι το Δανικό Λαϊκό Κόμμα). Αν και δεν σημείωσαν μεγάλες εκλογικές επιτυχίες, τα κόμματα «Υπέρ» κατόρθωσαν με τις αντι-μουσουλμανικές τους εκστρατείες να προσελκύουν κάθε τόσο την προσοχή. Τα κόμματα αυτά αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως «λαϊκιστικά» [εδώ με την τρέχουσα έννοια, «populistisch» (Σ. τ. μ.)], ως «κινήματα πολιτών». ¹⁸ Τοποθετούν το ευρέως διαδεδομένο θέμα-φόβητρο «Ισλάμ» στο κέντρο της πολιτικής τους ατζέντας («ενάντια στον εξισλαμισμό της Κολωνίας»), εγκαινιάζουν εκστρατείες ενάντια στην οικοδόμηση τεμενών, ή προκαλούν με καρικατούρες του Μωάμεθ έξω από μουσουλμανικούς τόπους λατρείας. Αποτελεσματικότητα στην κοινή γνώμη είχαν πρόσφατες δράσεις τους ενάντια σε μια ακραία ισλαμική ομάδα, τους Σαλαφιστές. Εχθροί τους είναι επίσης οι Ρομά και οι μετανάστες εν γένει, που στιγματίζονται και παρουσιάζονται ως «εγκληματίες». Το κόμμα Υπέρ της Κολωνίας ιδρύθηκε το 1996 ως σωματείο και, στη στροφή της χιλιετίας, διαβρώθηκε από ακτιβιστές του ακροδεξιού χώρου. Το 2004 πέτυχε, με ποσοστό 4,7%, να εισέλθει στο δημοτικό συμβούλιο της πόλης, κερδίζοντας τέσσερις έδρες. Στις δημοτικές εκλογές του Αυγούστου 2009 πήρε 5,4% και πέντε έδρες. Η καταβολάδα του, Υπέρ της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας (Pro-NRW), συνιστά ταυτόχρονα γεωγραφική προέκτασή του. Το Υπέρ της Κολωνίας είναι σήμερα η επιτυχέστερη δεξιά εξτρεμιστική και λαϊκιστική ένωση εκλογέων.

Παρόμοιο είναι το κόμμα «Η Ελευθερία» (Die Freiheit), το οποίο σε περιεχόμενο και κατεύθυνση επηρεάζεται από το ακροδεξιό λαϊκιστικό ολλανδικό κόμμα του Wilders. Στο κέντρο της ατζέντας του έχει την προπαγανδιστική δράση ενάντια στο Ισλάμ και τους μουσουλμάνους. Επικεφαλής του είναι ο πρώην βουλευτής του CDU στο Βερολίνο René Stadtkewitz, συνιδρυτής του νεαρού κόμματος το 2010. Στις εκλογές του 2011 για τη Βουλή Αντιπροσώπων του Βερολίνου, η «Ελευθερία» συγκέντρωσε μόλις το 1% των ψήφων, παρά την εντατική εκλογική της εκστρατεία. Στο μεταξύ, ωστόσο, συγκροτήθηκαν πο-

18. Πρβλ. Häusler, Alexander (επιμ.), *Rechtspopulismus als «Bürgerbewegung». Kampagnen gegen Islam und Moscheebau und kommunale Gegenstrategien* [Ο δεξιός λαϊκισμός ως «κίνημα πολιτών». Εκστρατείες ενάντια στο Ισλάμ και την οικοδόμηση τεμενών και κοινοτικές αντίπαλες στρατηγικές], VS Verlag für Sozialwissenschaften, Βιμπάντεν 2008.

50 -Καταγραφή της κατάστασης

λυάριθμες τοπικές ενώσεις της. Με προκλητικές ενέργειες και με λαϊκιστικές χειρονομίες, οι πρωταγωνιστές της επιζητούν να αποκτήσουν πρόσβαση στα μέσα ενημέρωσης και στην κοινή γνώμη. Το προσωπικό του κόμματος αυτοπροσδιορίζεται ως «δεξιό-συντηρητικό», «επικριτικό έναντι του Ισλάμ» και «εθνικιστικό», και στρατολογείται από το φάσμα της Νέας Δεξιάς. Το σημαντικότερο όργανο της Νέας Δεξιάς είναι σήμερα η εβδομαδιαία εφημερίδα *Junge Freiheit* (Νέα Ελευθερία) και το ακροδεξιό μπλογκ «Politically Incorrect» (PI/PI-news).¹⁹ Επίσης, η Πρωτοβουλία Πολιτών Φραγμός στους Ξένους (Bürgerinitiative Ausländerstopp), από τη Βαυαρία, τοποθετεί το ζήτημα «εχθρότητα κατά των μουσουλμάνων» στον πυρήνα της προπαγάνδας της. Το κόμμα, που χαρακτηρίζεται και «οργάνωση-προκάλυμμα» του NPD, κατόρθωσε να εισέλθει στα δημοτικά συμβούλια της Νυρεμβέργης (2008: δύο έδρες) και του Μονάχου (2008: μία έδρα).

Τα ακροδεξιά κόμματα στη Γερμανία –σε αντίθεση με πολλά ευρωπαϊκά ομόλογά τους– δεν στοχεύουν (έως τώρα) στο ομοσπονδιακό επίπεδο. Καταγράφουν όμως επιτυχίες σε δημοτικό και περιφερειακό επίπεδο. Εκπρόσωποι ακροδεξιών κομμάτων κατέχουν έδρες σε διαμερισματικά, δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια. Ευνοημένα από εκλογικούς κανονισμούς στην τοπική αυτοδιοίκηση, που σε πολλές περιπτώσεις δεν τηρούν το κατά τ' άλλα καθιερωμένο όριο του 5%, παραχωρώντας έδρες ήδη στο 2% ή 3% των ψήφων, τα ακροδεξιά κόμματα εξακολούθησαν να αναπτύσσουν τη βάση τους σε ορισμένες περιοχές. Υψηλά ποσοστά κατόρθωσε να καταγράψει το NPD στις κοινοτικές εκλογές στη Σαξονία (2004: 26 έδρες, 2009: 72 έδρες) και στο Μεκλεμβούργο-Προπομερανία (2009: 60 έδρες), ενώ και σε άλλα ομόσπονδα κρατίδια εκπροσωπείται σε κοινοτικό επίπεδο (στην Έσση, στη Θουριγγία, στη Σαξονία-Άνχαλτ). Στις τελευταίες περιφερειακές εκλογές στο Μεκλεμβούργο-Προπομερανία, το NPD κέρδισε σε ορισμένες κοινότητες πάνω από το 30% των ψήφων, ενώ στη Σαξονία έως και 20%. Καταδεικνύεται έτσι ότι η επιτυχία των ακροδεξιών κομμάτων, αν την εξετάσουμε συνολικά, παραμένει μεν περιορι-

19. Έτσι ο Michael Stürzenberger είναι διακεκριμένος συντάκτης του «Politically Incorrect», καθώς και πρόεδρος της Freiheit στη Βαυαρία.

σμένη, ωστόσο σε μερικές περιοχές, σε τοπικό και εν μέρει σε περιφερειακό επίπεδο, η Άκρα Δεξιά κατορθώνει να εδραιωθεί.

2. Κινήματα και υποκοουλτούρα

Συμπληρωματικά προς τα κόμματα στη Γερμανία υπάρχει επίσης ένα ετερογενές δίκτυο ακροδεξιών ομαδοποιήσεων και δραστηριοτήτων. Οι εξελίξεις στον χώρο της υποκοουλτούρας και των κινήματων δείχνουν την καινοτόμο δυναμική του (ακτιβιστικού) γερμανικού δεξιού εξτρεμισμού. Με τον κατακερματισμό και τη ριζοσπαστικοποίηση της Άκρας Δεξιάς δεν ιδρύθηκαν μόνο νέα κόμματα, όπως το DVU και οι Ρεπουμπλικανοί. Δημιουργήθηκαν επίσης νεοναζιστικές²⁰ ομάδες κρούσης οι οποίες διεξήγαν παραστρατιωτικές ασκήσεις ώστε να είναι προετοιμασμένες για μια εθνικο-επαναστατική ανατροπή της ΟΔΓ και για τη (δήθεν) απειλή του κομμουνισμού και του φοιτητικού κινήματος.²¹ Οι νεοναζιστικές αυτές ομάδες επεδίωκαν να κερδίσουν τη «γερμανική νεολαία», στόχο όπου αρχικά δεν είχαν σχεδόν καμία επιτυχία. Μπόρεσαν ωστόσο να εκμεταλλευτούν το κενό εξουσίας όταν κατέρρευε η ΔΔΓ, και να οικοδομήσουν εκεί νεοναζιστικές δομές. Διαβόητοι Ανατολικογερμανοί φασίστες, σκίιχεντ και χούλιγκαν, μαζί με «συντρόφους» από τη Δύση, ίδρυσαν

20. Ο όρος «νεοναζισμός», συντομογραφία για τον νέο εθνικοσοσιαλισμό, σηματοδοτεί έναν επιμέρους χώρο του σημερινού δεξιού εξτρεμισμού, που αναφέρεται θετικά στον ιστορικό εθνικοσοσιαλισμό. Τούτο είναι προφανές στην προσαρμογή της ιδεολογίας, στην εξύμνηση προσωπικοτήτων του εθνικοσοσιαλισμού (όπως του Χίτλερ και του Ες), στη χρήση ανάλογων συμβόλων, καθώς και στη μίμηση οργανωτικών μορφών (όπως των SA και SS).

21. Το 1971 ο Αμερικανός Garry Rex Lauck έδωσε στον νεοναζισμό μια πρώτη οργανωτική έκφραση: ίδρυσε στις ΗΠΑ το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα/Οργάνωση Εξωτερικού (από το 1997, Οργάνωση Οικοδόμησης, NSDAP/AO). Στη Γερμανία, ο Michael Kühnen ίδρυσε το Μέτωπο Δράσης Εθνικών Σοσιαλιστών (Aktions front Nationaler Sozialisten, ANS, αργότερα ANS/NA· απαγορεύτηκε το 1983) ως «νόμιμο βραχίονα» της οργάνωσης του εξωτερικού· επίσης, ο Friedhelm Busse ίδρυσε το Λαϊκό-Σοσιαλιστικό Κίνημα Γερμανίας (Volkssozialistische Bewegung Deutschlands, VSBD), ο Manfred Röder τη Γερμανική Ομάδα Δράσης (Deutsche Aktionsgruppe, DA), και ο Karl-Heinz Hoffmann την Ομάδα Αθλητισμού και Άμυνας Χόφμαν (Wehrsportgruppe Hoffmann).

έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, την Εθνική Εναλλακτική (Nationale Alternative, NA) στο Ανατολικό Βερολίνο. Σε ένα κατελημμένο σπίτι (Weitlingstraße 122) εγκατέστησαν ένα «Εθνικό Κέντρο Επικοινωνίας», που τους βοήθησε να προσεγγίσουν ένα ευρύτερο κοινό. Την περίοδο εκείνη δημιουργήθηκαν πολλές νεοναζιστικές οργανώσεις. Αλλά και οι ήδη υπάρχουσες ομάδες μάχης μετέφεραν το πεδίο δράσης τους στα νέα ομόσπονδα κρατίδια.²²

Μετά τα κύματα επιθέσεων κατά των αιτούντων άσυλο στη Χογιερσβέρντα και στο Ροστόκ, καθώς και κατά μεταναστών στο Ζόλινγκεν και το Μελν, από το 1992 απαγορεύτηκε μια σειρά ακροδεξιών οργανώσεων, στη βάση μιας εκτενούς νομοθεσίας εναντίον όλων των μορφών (νεο)ναζισμού.²³ Στο κύμα των απαγορεύσεων οι ηγέτες των νεοναζιστών αντέδρασαν μετασχηματίζοντας τις δομές του οργανωμένου νεοναζισμού. Δεν επεδίωκαν πλέον την κρατική πιστοποίηση (ως σωματεία ή κάτι ανάλογο) των ενώσεών τους. Αντί για νομικά υπόλογες οργανώσεις, εγκατέστησαν ένα δίκτυο από τοπικές συντροφίες (Kameradschaften), που φαινομενικά δρούσαν αυτόνομα.²⁴ Οι ηγετικές τους φυσιογνωμίες, Christian Worch, Thomas Wulff και Thorsten Heise, είχαν υποστεί οι ίδιοι την κρατική καταστολή: Έτσι απαγορεύτηκε η Εθνική Λίστα (Nationale Liste), που διηύθυναν οι Worch και Wulff, καθώς και το Ελευ-

22. Πρβλ. Stöss, Richard, *Rechtsextremismus im Wandel* [Ο δεξιός εξτρεμισμός μεταβαλλόμενος], Ίδρυμα Friedrich Ebert, Βερολίνο 2010, σ. 102 κ.ε. Πρβλ. επίσης Schellenberg, Britta, «Neonazismus», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 5: *Organisationen, Institutionen, Bewegungen*, ό.π., σ. 445-447.

23. Εντούτοις η ρατσιστική και ακροδεξιά βία αξιοποιήθηκε πολιτικά από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση για να περιοριστεί το δικαίωμα του ασύλου. Πρβλ. επ' αυτού Lynen von Berg, Heinz, *Politische Mitte und Rechtsextremismus: Diskurse zur fremdenfeindlichen Gewalt im 12. Deutschen Bundestag (1990-1994)* [Πολιτικό κέντρο και δεξιός εξτρεμισμός. Αγορεύσεις για τη βία κατά των ξένων στη 12η Περίοδο της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Βουλής (1990-1994)], VS Verlag für Sozialwissenschaften, Οπλάντεν 2000.

24. Για τη δομή μιας συντροφιάς (Kameradschaft) και την περιφερειακή της μονάδα, τη «Συμμαχία για δράση» («Aktionsbündnis»), βλ. Schellenberg, Britta, «Die radikale Rechte in Deutschland», ό.π., σ. 70.

θεριακό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (Freiheitliche Deutsche Arbeiterpartei), που ανήκε στον Heise.²⁵

Αλλά οι νεοναζιστικές συντροφίες δεν αποτελούσαν μόνο αντίδραση στην κρατική καταστολή. Η ανάδυσή τους καταδείκνυε επίσης τη συνειδητή διαφοροποίηση των νεοναζιστών από τα ακροδεξιά κόμματα. Οι εκπρόσωποι των «ελεύθερων δυνάμεων» (Freie Kräfte), όπως συνήθως αυτοαποκαλούνται οι νεοναζιστικές συντροφίες, κατηγορούσαν εκείνο τον καιρό κόμματα όπως το NPD για υπερβολική προσκόλληση στον κοινοβουλευτισμό και για υπέρμετρη νομιμοφροσύνη. Εκείνοι επιθυμούσαν να ενταχθούν ανοιχτά στην ιδεολογική παράδοση του εθνικοσοσιαλισμού, εκφράζοντας τον θαυμασμό τους για ναζιστικές οργανώσεις και ακροδεξιές τρομοκρατικές ομάδες όπως η Ομάδα Αθλητισμού και Άμυνας Χόφμαν. Οι νεοναζιστικές συντροφίες αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως μέλη μιας «εθνικής αντίστασης», ενός «ενιαίου ακροδεξιού μετώπου». Σήμερα αποτελούν τις πιο δυναμικές ενώσεις Γερμανών νεοναζιστών, και το οργανωτικό τους μοντέλο εξάγεται σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Στις συντροφίες συνενώνονται συχνά μαχητικοί νεοναζιστές, επιθετικοί δεξιοί ρόκερ και έφηβοι με δεξιές τάσεις. Σε πολλές περιπτώσεις, οι συντροφίες ευθύνονται για βίαιες επιθέσεις και για την εγκαθίδρυση των λεγόμενων «ζωνών φόβου» («no go areas»). Αλλά το δημόσιο ενδιαφέρον προκαλούν συνήθως μόνο όταν τα μέλη τους βρίσκονται να κατέχουν όπλα ή τελούν τρομοκρατικές ενέργειες. Έτσι, για παράδειγμα, η Συντροφιά του Νότου (Kameradschaft Süd) έγινε γνωστή όταν αποκαλύφθηκε η πρόθεσή της να βάλει βόμβα στην τελετή θεμελίωσης του Εβραϊκού Πολιτιστικού Κέντρου στο Μόναχο, οπότε και κατατάχθηκε στις τρομοκρατικές οργανώσεις.²⁶

25. Πρβλ. Röpke, Andrea και Speit, Andreas (επιμ.), *Braune Kameradschaften. Die militanten Neonazis im Schatten der NPD* [Φαιές συντροφίες. Οι επιθετικοί νεοναζιστές στη σκιά του NPD], Ch. Links Verlag, Βερολίνο 2004.

26. Πρβλ. Schellenberg, Britta, «Neonazi Kameradschaften», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 5: *Organisationen, Institutionen, Bewegungen*, ό.π., σ. 443-445.

Γύρω στο 2002 προστέθηκε μια νέα ομάδα ως σταθερό –και εξαγωγίμο– συστατικό του γερμανικού εξτρεμισμού: οι Αυτόνομοι Εθνικιστές (Autonome Nationalisten). Εμφανίστηκαν αρχικά στο Βερολίνο και το Ντόρτμουντ, για να εξαπλωθούν έπειτα σε όλη τη χώρα. Οι οπαδοί τους είναι συνήθως πολύ νέοι (από 14 ετών περίπου), και υιοθετούν την αμφίεση, εν μέρει και τα ήθη, αριστερών ομάδων, ιδίως του αυτόνομου «μαύρου μπλοκ». Ο προβληματισμός τους στρέφεται στο παρόν, και απαιτούν καλύτερες οικονομικές προοπτικές για τη γερμανική νεολαία. Η ομάδα είναι εν μέρει ελκυστική και για νέους σε επισφαλείς καταστάσεις: τους προσφέρει καταφύγιο (για παράδειγμα, δυνατότητα διανυκτέρευσης για παιδιά από ιδρύματα) και απασχόληση. Η κοινωνική της κριτική έχει έτσι πραγματική βάση. Ωστόσο, η διακύμανση της συμμετοχής σε αυτήν είναι μεγάλη. Πολλοί την εγκαταλείπουν σε λίγους μήνες, ενώ σε ορισμένες περιοχές οι Αυτόνομοι Εθνικιστές έχουν ήδη διαλυθεί εντελώς.²⁷

Μετά την αποτυχία της απόπειρας απαγόρευσης του NPD το 2003, οι σχέσεις ανάμεσα στις συντροφίες και το NPD βελτιώθηκαν, αφού το NPD βγήκε «ωριμότερο» από τη δοκιμασία, σύμφωνα με τα στελέχη των Kameradschaften Ralph Tegethoff, Thorsten Heise και Thomas Wulff. Θεωρούσαν ότι το NPD ανήκε πλέον στην «εθνική αντίσταση» και θα έπρεπε να το βοηθούν στις εκλογές. Οι Heise, Wulff και Tegethoff εντάχθηκαν στο NPD.²⁸ Ο Heise, επανειλημμένα καταδικασμένος για επιθέσεις και ξυλοδαρμούς, εμπρηστική δημαγωγία κλπ., εκπροσωπεί έτσι σήμερα το NPD στο διαμερισματικό συμβούλιο του Άιχσφελντ (Θουριγγία).

Εν τω μεταξύ, ορισμένες συντροφίες έχουν απαγορευτεί δικαστικά, όπως η Συντροφιά του Νότου, η Συντροφιά του Ομπερχάβελ και οι Skinheads Sächsi-

27. Πρβλ. αναλυτικά, Häusler, Alexander και Schedler, Jan, *Neonazismus in Bewegung: Verortung der «Autonomen Nationalisten» in der sozialwissenschaftlichen Bewegungsforschung* [Ο νεοναζισμός σε κίνηση: Τοποθέτηση των «Αυτόνομων Εθνικιστών» στην κοινωνική έρευνα των κινημάτων], VS Verlag für Sozialwissenschaften, Βιμπάντεν 2011.

28. Πρβλ. Röpke Andrea, «Braune Kameradschaften» [«Φαιές συντροφίες»], Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Πολιτικής Επιμόρφωσης: Φάκελος Δεξιός εξτρεμισμός, 13/9/2006, <http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/41901/braune-kameradschaften> (30.1.2013).

sche Schweiz (Σαξονικής Ελβετίας). Επιπλέον, λόγω της στάσης τους ενάντια στο Σύνταγμα και στη συνεννόηση των λαών, έχουν απαγορευτεί η «Blood & Honor Division Deutschland» και η «White Youth» (2000)· επίσης, λόγω της επιθετικής της αντίθεσης στη συνταγματική τάξη, απαγορεύτηκε η «Πατριωτική Γερμανική Νεολαία» («Heimattreue Deutsche Jugend»), το 2009. Αφότου έγινε δημόσια γνωστή η οργάνωση «Nationalsozialistischer Untergrund», είχαμε το 2012 ένα κύμα απαγορεύσεων σε μερικά ομόσπονδα κρατίδια (στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, για παράδειγμα, απαγορεύτηκε η «Εθνική Αντίσταση του Ντόρτμουντ» [«Nationale Widerstand Dortmund»]).²⁹ Αν εξετάσουμε την εξέλιξη της Άκρας Δεξιάς στην ΟΔΓ, βλέπουμε ότι τα ίδια πρόσωπα δρουν διαρκώς, κάτω από νέες αλλά παρόμοιες δομές. Πρόσφατα ο νεοναζιστής Christian Worch ίδρυσε την οργάνωση «Η Δεξιά» (Die Rechte), που προσφέρει στους μαχητικούς ακροδεξιούς μια νέα στέγη. Η νεοϊδρυθείσα οργάνωση έχει σχεδιαστεί ως πολιτικό κόμμα και θα μπορούσε, αν δεν απαγορευτεί, να ανταγωνιστεί το NPD, ή ακόμα και να το υποκαταστήσει, σε περίπτωση που απαγορευτεί εκείνο.

Η «Εθνικοσοσιαλιστική Παρανομία» («Nationalsozialistischer Untergrund» – NSU)

Η ακροδεξιά τρομοκρατία δεν είναι κάτι νέο στην ιστορία της ΟΔΓ. Η σύλληψη και καταδίκη των αυτουργών δεξιών τρομοκρατικών ενεργειών, ή έστω μια αντικειμενική ανάλυση των δομών που τις επιτρέπουν, όπως έγινε φανερό στη δολοφονία των Lewin-Poeschke (1980, στο Ερλάνγκεν της Βαυαρίας) και στην επίθεση στη Γιουρτί Μπίρας (Oktoberfest) του Μονάχου, ποτέ δεν ήταν εύκολη υπόθεση.³⁰

29. Killguss, Hans-Peter· Puls, Hendrik· Klare, Heiko· Sturm, Michael, «Verbote von Neonazi-Kameradschaften: Jahresrückblick 2012 aus Nordrhein-Westfalen», vom 25. Dezember 2012 [«Απαγορεύσεις Νεοναζιστικών Συντροφιών. Αναδρομή του έτους 2012», 25 Δεκεμβρίου 2012]. Πρβλ. <http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/der-jahresrueckblick-2012-aus-nordrhein-westfallen-8356> (30.1.2013).

30. Πρβλ. Virchow, Fabian, «Levin-Poeschke-Mord» (1980), στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 4: *Ereignisse, Dekrete, Kontroversen* [Γεγονότα, διατάγματα, διενέξεις], de Gruyter/Saur, Βερολίνο/Βοστώνη 2011, σ. 232 κ.ε.

Στις 4 Νοεμβρίου 2011 η αστυνομία καταδίωκε τους ληστές μιας τράπεζας, θυγατρικής του Ταμειυτηρίου, στο Άιζναχ (Θουριγγία), οι οποίοι είχαν αποσπάσει 70.000 ευρώ. Μέσω υποδείξεων από τον κόσμο, οι αστυνομικοί εντόπισαν τα ίχνη των δραστών. Είχαν αποσυρθεί σε ένα νοικιασμένο τροχόσπιτο, όπου αλληλοσκοτώθηκαν (ή αυτοκτόνησαν), πριν σταθεί δυνατό να συλληφθούν. Οι δράστες, Uwe Mundlos και Uwe Böhnhardt, ανήκαν στην ως τότε άγνωστη στην κοινή γνώμη «Εθνικοσοσιαλιστική Παρανομία» («Nationalsozialistischer Untergrund»), όπως τεκμηριώναν τα όπλα που βρέθηκαν στο τροχόσπιτο, καθώς και διάφορα βίντεο όπου δήλωναν τις πεποιθήσεις τους.

Η ομάδα, νεοναζιστές που ενηλικιώθηκαν την εποχή της αλλαγής (δηλαδή την περίοδο της γερμανικής επανένωσης), δρούσε για παραπάνω από μία δεκαετία, δολοφονώντας τουλάχιστον δέκα ανθρώπους (εννέα μεταναστευτικής προέλευσης και μία αστυνομικό) και τραυματίζοντας βαριά άλλους (περαστικούς σε πολυπολιτισμικές μεγαλουπόλεις και τουλάχιστον έναν αστυνομικό).³¹ Σκοπός των εκτελέσεων ήταν να σπείρουν τον φόβο μεταξύ των μεταναστών (και των αστυνομικών;). Επιπλέον, πραγματοποίησαν βομβιστικές επιθέσεις (τουλάχιστον δύο στην Κολωνία) και λήστεψαν τουλάχιστον δεκαπέντε τράπεζες και ένα σουπερ μάρκετ. Με τα χρήματα που έκλεβαν, οι τρομοκράτες τού NSU υποστήριζαν διάφορες νεοναζιστικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα, είχαν επινοήσει ένα αντισημιτικό παιχνίδι τύπου Monopoly («Pogromly») και είχαν γυρίσει μια ταινία που εκθείαζε τις βιαιότητες. Εν τω μεταξύ, ο ομοσπονδιακός γενικός εισαγγελέας διεξάγει προκαταρκτική έρευνα κατά του NSU, για σύσταση και χρηματοδότηση τρομοκρατικής οργάνωσης.

Μια συνένοχος των Mundlos και Böhnhardt, η Beate Zschäpe, είναι προφυλακισμένη, μετά την απόπειρά της να καταστρέψει αποδεικτικά στοιχεία βάζοντας φωτιά στο κοινόβιό τους. Παραδόθηκε μόνη της στην αστυνομία.³² Η δίκη της διεξάγεται ενώπιον της Γερουσίας Κρατικής Ασφαλείας του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Μονάχου, και άρχισε στις 6 Μαΐου 2013. Σύμφωνα με τον

31. Η πρώτη δολοφονία έγινε το 2000, η τελευταία το 2007.

32. Για άλλα άτομα που συνελήφθησαν γι' αυτά τα εγκλήματα, πρβλ.: <http://nsu.watch.apabiz.de/zeitliste/> (30.1.2013).

Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, η δίκη πρέπει να διεξαχθεί σε ένα από τα ομόσπονδα κρατίδια όπου διαπράχθηκαν εγκλήματα του NSU. Πέντε από τις δέκα δολοφονίες του NSU έλαβαν χώρα στη Βαυαρία.

Η τάση του δεξιού εξτρεμισμού, από τη δεκαετία του 1990, να γίνεται όλο και πιο ακραία και επιθετικός, αλλά και οι αναφορές στο NSU εντός του ακροδεξιού χώρου, υπογραμμίζουν ότι στη μαχητική Άκρα Δεξιά δεν έχουμε να κάνουμε με μεμονωμένους δράστες, αλλά με ένα πολύπλοκο δίκτυο. Το τεκμηριώνουν, μεταξύ άλλων, μαγνητοφωνημένα αποσπάσματα μιας συζήτησης μεταξύ δύο γνωστών νεοναζιστών –του Thorsten Heise και του Tino Brandt– και ενός τρίτου προσώπου. Οι τρεις τους κουβεντιάζουν προφανώς για τους Beate Zschäpe, Uwe Mundlos και Uwe Böhnhardt. Αναφέρεται ότι εκείνοι ζουν στην παρανομία και ότι επρόκειτο να τους σταλούν χρήματα, τα οποία ενδεχομένως χάθηκαν.³³ Το πόσο γνωστές ήταν οι πράξεις του NSU στην ακροδεξιά κοινότητα –και πέρα από έναν στενό κύκλο, καθώς συζητούνταν ήδη δημόσια– αποδεικνύει μια ματιά σε ακροδεξιά έντυπα και στίχους τραγουδιών. Έτσι, για παράδειγμα, το συγκρότημα «Gigi und die braunen Stadtmusikanten» [«Η Ζιζί και οι φαιοί μουσικοί της πόλης»] εκθείαζε, το καλοκαίρι του 2010, τις ενέργειες του NSU με το τραγούδι «Döner Killer» [«Ο φονιάς του ντονέρ»] στο CD *Adolf Hitler lebt* [Ο Αδόλφος Χίτλερ ζει]:³⁴

Ήδη σκότωσε εννιά

Η ΕκΕπ Βόσπορος³⁵ θαράει συναγερμό.

33. Η ανάλυση των μαγνητοταινιών του Μαΐου 2009 θάφτηκε στην Ομοσπονδιακή Αστυνομία Ποινικού Εγκλήματος (Bundeskriminalamt, συντομογραφία: BKA). Η ύπαρξή τους δεν ανακοινώθηκε από την BKA στη συζήτηση για το NSU, αλλά ανακαλύφθηκε τυχαία τον Δεκέμβριο του 2012 από μέλη της κοινοβουλευτικής εξεταστικής επιτροπής που εξέταζαν τους φακέλους. Πρβλ. έκθεση και αίτημα της Petra Pau στην εξεταστική επιτροπή της Ομοσπονδιακής Βουλής για το NSU στις 29.11.2012 (αναφέρεται στο MAT_A_BKA_2-46, φ. 113-117). Πρβλ. επίσης τη σχετική απόφαση της εξεταστικής επιτροπής, διαθέσιμη στο <http://www.bundestag.de/bundestag/ausschuesse17/ua/2untersuchungsausschuss/beweisbeschluesse/20121213/CBA-012.pdf> (30.1.2013).

34. Το CD αυτό έχει απαγορευτεί.

35. Έτσι ονομάστηκε η Έκτακτη Επιτροπή (ΕκΕπ) που ερευνήσε τους φόνους ατόμων μεταναστευτικής καταγωγής.

58 ~Καταγραφή της κατάστασης

Οι ερευνητές σε πανικό.
 Αφήνει πίσω αίμα, κανείς δεν σταματά
 το φάντασμα.
 Δεν τον βρίσκουν, η ΕκΕπ
 βασανίζεται.
 Αυτός έρχεται, σκοτώνει, εξαφανίζεται.
 Αγωνία σαν σε θρίλερ, κυνηγούν τον Ντονέρ-Κίλερ.
 Εννιά έχει ήδη φάει,
 Μα η δίψα του κρατάει.
 Νέος φόνος έρχεται,
 Ποιος ξέρει πού και πότε.

Και ένα άλλο συγκρότημα, που συνδέεται με την «Προστασία της Πατρίδας της Θουριγγίας» («Thüringer Heimatschutz»), τραγουδάει με φιλικά αισθήματα για το πέρασμα στην παρανομία των τριών καταζητούμενων νεοναζιστών: «Δεν είχατε άλλη επιλογή. [...] Να γυρίσετε δεν μπορείτε πια. [...] Η Συντροφιά θα αντέξει. [...] Ο αγώνας συνεχίζεται, για τη γερμανική μας πατρίδα!»³⁶ Πολυάριθμες αναφορές και επιδοκιμασία του τρομοκρατικού δικτύου στον νεοναζιστικό χώρο δεν υπήρχαν μόνο όσο σκότωνε και λήστευε το τρίο τού NSU, αλλά και μετά την ανακάλυψή του. Πολύ άρεσαν τα ρούχα με τη στάμπα «Ντονέρ-Κίλερ αλά Θουριγγία» («Killerdöner nach Thüringer Art»), ενώ επίσης σύνηθες σημείο αναφοράς γίνεται η κωμική φιγούρα του Ροζ Πάνθηρα που χρησιμοποιείται στο DVD τού NSU, και το τραγούδι του.³⁷ Συνθήματα υπέρ τού

36. Συγκρότημα «Eichenlaub» («Φύλλωμα βελανιδιάς»), τραγούδι «5 Φεβρουαρίου» (εικαζόμενη ημερομηνία του περάσματος στην παρανομία).

37. Η φιγούρα πάντως ήταν σημείο αναφοράς νεοναζιστών και πριν ανακαλυφθεί το NSU από την αστυνομία (ο πρώην βουλευτής του κρατιδίου της Σαξονίας Peter Klose, για παράδειγμα, την είχε αναρτήσει στη σελίδα του στο Facebook). Μετά τη δημόσια συζήτηση για το NSU, το τραγούδι του Ροζ Πάνθηρα παίχτηκε, ανάμεσα σε άλλα, ως τραγούδι αλληλεγγύης σε μια νεοναζιστική διαδήλωση στο Μόναχο. Υστερα από δικαστικές ενέργειες, αυτή η πρακτική ατόνησε.

NSU ακούγονταν επίσης σε ακροδεξιές συναυλίες και διαδηλώσεις, και κυκλοφορούσαν στο Διαδίκτυο.³⁸

Με τη νεοναζιστική δραστηριότητα συνδέεται στενά ένα ευρύ φάσμα υποκουλτούρας. Στοχεύει σε νέους που αισθάνονται ότι βρίσκονται σε αδιέξοδο, που θέλουν να διαμαρτυρηθούν, ή που έχουν εκτεθεί σε ρατσιστικές επιδράσεις, και συνίσταται σε μουσικές, αξεσουάρ, ρούχα και κώδικες, καθώς και σε διάφορες εκδηλώσεις (για τον ελεύθερο χρόνο). Τόπος συνάντησης για νέους συμπαθούντες και οπαδούς είναι ιδίως οι ακροδεξιές συναυλίες, όπου κατά κανόνα ουρλιάζουν όλοι μαζί με μίσος ενάντια σε όσους στιγματίζουν ως «ξένους», ή ενάντια στο «σύστημα της ΟΔΓ»· ακούγεται επίσης η κραυγή «Sieg Heil», με υψωμένο τον βραχίονα στον χαιρετισμό του Χίτλερ ή του Kühnen.^{39/40} Η διάδοση της ακροδεξιάς μουσικής αντανακλάται στον αυξανόμενο αριθμό συναυλιών και συγκροτημάτων (2011: 178, έναντι 165 το 2010⁴¹). Η ακροδεξιά μουσική έχει γίνει τα τελευταία χρόνια καλύτερη και πιο διαφοροποιημένη. Εκτείνεται από το ροκ, περνώντας από το National Socialist Hatecore και την Black Metal, για να φτάσει σε συγκινητικές μπαλάντες. Στα δημοφιλή ακροδεξιά συγκροτήματα συγκαταλέγονται τα «Die Lunikoff Verschwörung», «Faustrecht» και «Feuer & Flamme» [«Η συνωμοσία του Λούνικοφ», «Το δίκαιο της γροθιάς», «Φωτιά και φλόγα»].⁴²

Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί πόσοι νέοι κάνουν χρήση της ακροδεξιάς υπο-

38. Πρβλ., π.χ., την Ετήσια Έκθεση Προστασίας του Συντάγματος (Verfassungsschutzbericht) του 2011, σ. 63.

39. Ως εναλλακτικό χαιρετισμό στον απαγορευμένο του Χίτλερ, ο αποθανών νεοναζιστής Michael Kühnen είχε εισαγάγει τον εξής: τεντωμένο το δεξί μπράτσο, με ανοιγμένο τον αντίχειρα, τον δείκτη και τον μέσο (τα άλλα δύο δάχτυλα διπλωμένα), για να σχηματιστεί το γράμμα «W», αρχικό του «Widerstand» [αντίσταση]. Αυτός ο χαιρετισμός είναι επίσης απαγορευμένος σήμερα, και διώκεται ποινικά.

40. Μια εποπτική εικόνα δίνει η ταινία *Blut muss fließen* [Πρέπει να χυθεί αίμα] του Thomas Kuban (σηκηνοθεσία, Peter Ohlendorf) και το ομώνυμο βιβλίο.

41. Verfassungsschutzbericht, 2011, σ. 109.

42. Πρβλ. Schellenberg, Britta, *Demokratie und Rechtsextremismus. Auseinandersetzung mit rechtsextremer Musik* [Δημοκρατία και δεξιός εξτρεμισμός. Εξέταση της ακροδεξιάς μουσικής], Wochenschau Verlag, Σβάλμπαχ 2011.

κουλτούρας ή μπορούν να χαρακτηριστούν ακροδεξιοί που έχουν διαμορφωθεί από την υποκουλτούρα. Η υπόθεση ότι «φθίνει η σημασία των διαμορφωμένων από την υποκουλτούρα ακροδεξιών», επειδή έπαψε να είναι ελκυστική η αμφίσηση των σκίνχεντ, παραβλέπει την ικανότητα που διαθέτουν οι υποκουλτούρες να μεταλλάσσονται.⁴³ Η σημερινή, συγκριτικά διακριτική, ακροδεξιά αμφίσηση, που υποδηλώνει το φρόνημα με πιο κρυφές αλλά πάντως σαφείς ενδείξεις, συχνά διαφεύγει την προσοχή των άλλων. Τυπική ακροδεξιά αμφίσηση αποτελούν αυτό τον καιρό τα σκούρα μπλουζάκια και φούτερ με κουκούλα, τα αθλητικά παπούτσια, και οι μπλούζες με μάλλον διακριτικές στάμπες ακροδεξιών κωδικών και συμβόλων, καθώς επίσης συγκεκριμένες μάρκες ρούχων (όπως «Thor Steinar» και «Consdable»). Εκπαιδευμένοι παρατηρητές μπορούν να ανακαλύπτουν ακροδεξιούς κώδικες (όπως το «88», αριθμητικός κώδικας για τα γράμματα «HH», που σημαίνουν «Heil Hitler») σε πολλά μέρη: σε οδικές πινακίδες, σε εισόδους του μετρό ή στους τοίχους· επίσης, σε αξεσουάρ νέων που, κατά τ' άλλα, δεν μοιάζουν για ακροδεξιοί.

Μια πιο πρόσφατη μορφή δράσης των νεοναζιστών είναι οι εμφανίσεις των «Αθανάτων», σύγχρονη εκδοχή των παρελάσεων της Κου Κλουξ Κλαν και των SS. Οι «Αθάνατοι», νεοναζιστές με λευκές μάσκες και μαύρα ρούχα, παρελαύνουν τη νύχτα με δάδες, διασχίζοντας τους (άδειους) δρόμους. Αυτές οι παρελάσεις με τις αναμμένες δάδες, που μαγνητοσκοποούνται, δημιουργούν μια ισχυρή οπτική αισθητική. Μέσω αυτών οι νεοναζιστές κάνουν επίδειξη δύναμης και επιδιώκουν να επηρεάσουν συναισθηματικά τους θεατές στο Διαδίκτυο. Τούτο δείχνει ότι ο εικονικός κόσμος καθίσταται σημαντικότερος από τις παραδοσιακές δραστηριότητες στον πραγματικό κόσμο. Το μήνυμα αυτών των εικονικών εμφανίσεων διατυπώνεται συνοπτικά, απευθύνεται άμεσα στο άτομο μπροστά στον υπολογιστή, και συνδέεται με τις φαντασιώσεις των χρηστών στον κόσμο των ψηφιακών παιχνιδιών: «Για να μην ξεχάσουν οι επερχόμενες γενιές ότι υπήρξες Γερμανός». Τέτοιες εκδηλώσεις μπορεί να παρακο-

43. Γι' αυτή την εκτίμηση και επιχειρηματολογία πρβλ. Verfassungsschutzbericht 2011, σ. 65 κ.ε. Ενδεχομένως η Υπηρεσία Προστασίας του Συντάγματος χρησιμοποιεί μια δική της πρωτότυπη έννοια της «υποκουλτούρας», που είναι άγνωστη στην κοινωνιολογική έρευνα.

λουθήσει οποιοσδήποτε και οποτεδήποτε στα μπλογκ των νεοναζιστών και στο YouTube.

Πράγματι, το Διαδίκτυο προτιμάται ολοένα και περισσότερο ως μέσο επικοινωνίας και πληροφόρησης. Το 2011 η γερμανική jugendschutz.net [προστασία νεολαίας] κατέγραψε 1.671 ακροδεξιές ιστοσελίδες.⁴⁴ Ιδιαίτερα δραστήριες ήταν νεοναζιστικές ομάδες από τη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, τη Βαυαρία και την Κάτω Σαξονία. Μεγάλη επισκεψιμότητα έχουν επίσης κοινωνικά μίντια όπως το Facebook και το YouTube, καθώς και η υπηρεσία μικρο-μπλογκ Twitter.⁴⁵ Μετά την επιβολή ενός προσωρινού αποκλεισμού, η ακροδεξιά διαδικτυακή πύλη «Altermedia» έχει ξαναγίνει, με το γερμανικό τμήμα της, σημαντική δομή επικοινωνίας και πληροφόρησης για τους νεοναζιστές. Τυπικές για τη διαδικτυακή συμπεριφορά των νεοναζιστών είναι οι απλές πολιτικές καμπάνιες: για παράδειγμα, μετά την ανακάλυψη των δολοφονιών τού NSU, αναρτήθηκαν σε ιστοσελίδες πανό με την επιγραφή «Δεν είμαστε τρομοκράτες». Η αμφισημία της δήλωσης είναι χαρακτηριστική για τον γερμανικό νεοναζισμό στις αρχές του 21ου αιώνα. Σύμφωνα με μία ανάγνωση, υπογραμμίζεται ότι οι νεοναζιστές δεν θεωρούν εαυτούς τρομοκράτες, αλλά υπερασπιστές μιας λαϊκής (völkisch) γερμανικότητας, που μάχονται ενάντια σε οτιδήποτε την απειλεί, συμπεριλαμβανομένου του «κράτους ΟΔΓ». Οπότε οι δολοφονίες τού NSU δεν συνιστούν τρομοκρατία, αλλά απελευθερωτικές ενέργειες. Σύμφωνα με μια άλλη ανάγνωση, οι κατηγορίες του φόνου και της τρομοκρατίας εις βάρος των ακροδεξιών αποκρούονται ως αβάσιμες επιθέσεις των αντιπάλων. Εδώ αντλούνται

44. Πολλές συνδέονται με το περιβάλλον των νεοναζιστικών συντροφιών (391 ιστοσελίδες), άλλες 63 με ομάδες των Αυτόνομων Εθνικιστών, ενώ υπήρχαν και 52 ιστοσελίδες που αποσκοπούσαν στην κινητοποίηση για ορισμένες καμπάνιες ή εκδηλώσεις του ακροδεξιού χώρου.

45. Jugendschutz.net (επιμ.), «Rechtsextremismus online: Beobachten und nachhaltig bekämpfen» [«Ο δεξιός εξτρεμισμός στο Διαδίκτυο. Να παρατηρούμε και να καταπολεμούμε διαρκώς»], στο *Bericht über Recherchen und Maßnahmen im Jahr 2011* [Έκθεση για έρευνες και μέτρα το έτος 2011], Μάιντς 2012 (υπεύθυνος Stefan Glaser), διαθέσιμο στο <http://www.hass-im-netz.info/fileadmin/dateien/pk2012/bericht2011.pdf> (30/1/2013). Η Jugendschutz.net εξετάζει, με εντολή των Ανωτάτων Αρχών των κρατιδίων για τη Νεολαία, τις παρουσιάσεις στα τηλεμέσα.

στοιχεία από το κλασικό ρεπερτόριο των νεοναζιστών: άρνηση της ενοχής, υιοθέτηση του ρόλου του θύματος και διάδοση θεωριών συνωμοσίας. Στην ανάγνωση αυτή, σατανικές δυνάμεις κατηγορούν για τρομοκρατία τους νεοναζιστές για να τους εξοντώσουν, δίνοντας ταυτόχρονα τη χαριστική βολή και στο «λαϊκά (völkisch) γερμανικό». Έτσι, αυτή η αμφίσημη δήλωση τους επιτρέπει αφενός να απευθυνθούν με κέρδος στους οπαδούς τους, αφετέρου να εμφανιστούν ακίνδυνοι στο ευρύ κοινό και στη γερμανική ποινική Δικαιοσύνη.

Στις ακροδεξιές ιστοσελίδες υπάρχει συχνά ρουμπρίκα όπου δημοσιεύονται ονόματα και φωτογραφίες «εχθρών» των νεοναζιστών. Εδώ κατονομάζονται πρόσωπα που αγωνίζονται ενάντια στον δεξιό εξτρεμισμό. Επιπλέον, ιδιαίτερη βαρύτητα στις νεοναζιστικές σελίδες έχει το μίσος κατά των Εβραίων, επίσης εν μέρει προσωποποιημένο και εικονογραφημένο.⁴⁶

II. Βία, παράνομες πράξεις και θύματα

Μετά την αλλαγή του 1989, την πτώση του Τείχους και την κατάρρευση της ΛΔΓ, οι παράνομες και βίαιες πράξεις αυξήθηκαν θεαματικά. Ο αριθμός των τουλάχιστον 149 νεκρών, θυμάτων ακροδεξιάς βίας, και ένας πολύ μεγαλύτερος αριθμός σωματικά και ψυχικά τραυματισμένων, μεταξύ των οποίων και πολλοί σοβαρά, υπογραμμίζουν την ικανότητα του ακροδεξιού χώρου να επιφέρει τεράστια βλάβη, ανεξάρτητα από εκλογικά αποτελέσματα. Τον Οκτώβριο του 2012 ο ομοσπονδιακός υπουργός Εσωτερικών Hans-Peter Friedrich (CSU) δήλωσε στον Τύπο ότι στην παρανομία δεν είχαν περάσει μόνο τα τρία γνωστά πρόσωπα του NSU πριν επέμβουν οι Αρχές, αλλά και άλλοι 110 ακροδεξιοί, οι οποίοι καταζητούνταν με εντάλματα σύλληψης. Λίγο αργότερα, συνεργάτης του διόρθωσε ότι επρόκειτο «μόνο» για 18 ακροδεξιούς που κρύβονταν – αριθμός που επίσης δεν είναι μικρός.⁴⁷

46. Πρβλ. Schellenberg, Britta, «Neo-nazi Blogs», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 6: *Publikationen*, ό.π.

47. «110 untergetauchte Rechtsextreme»: Minister Friedrich bauscht Nazi-Meldung

Το 2011 καταμετρήθηκαν επίσημα 16.873 ποινικά κολάσιμες πράξεις «εγκληματικότητας με πολιτικά κίνητρα – δεξιά». Στην πλειονότητά τους, αυτές οι πράξεις αποτελούσαν αδικήματα προπαγάνδας (11.475). Εδώ συγκαταλέγονται δραστηριότητες όπως η χρησιμοποίηση συμβόλων κατά του Συντάγματος, η απαγόρευση των οποίων θεωρείται γενικά χαρακτηριστικό της «αμυνόμενης» γερμανικής δημοκρατίας, ενώ σε ευρωπαϊκό επίπεδο η χρήση τους δεν διώκεται ποινικά.⁴⁸ Σε σύγκριση με τη Δυτική Ευρώπη, πάντως, οι περιπτώσεις εξαναγκασμού/ απειλής (128) και υλικών ζημιών (1.377) είναι, επίσης, σχετικά πολλές. Σημαντικό είναι και το μερίδιο της λαϊκής διέγερσης (Volksverhetzung) –μεταξύ άλλων, της παρακίνησης σε φυλετικό μίσος–, με 1.605 πράξεις.⁴⁹ Κάθε ώρα σχεδόν καταγράφεται μια ακροδεξιά ποινικά κολάσιμη πράξη στη Γερμανία, κατά μέσο όρο.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Υπηρεσίας Προστασίας του Συντάγματος, το 2011 διαπράττονταν ημερησίως, κατά μέσο όρο, 2,7 βιαιοπραγίες με «δεξιά πολιτικά κίνητρα» (828, εκ των οποίων 755 με εξτρεμιστικό υπόβαθρο), ενώ σχεδόν κάθε μέρα τραυματιζόταν ένας άνθρωπος «με κίνητρο την εχθρότητα προς τους ξένους» (388). Σε σύγκριση με το 2010, πέρα από τη «βία κατά των ξένων», αυξήθηκαν επίσης οι βιαιοπραγίες εναντίον «πολιτικών εχθρών», οι οποίοι δεν ήταν (υποτιθέμενοι) «ακροαριστεροί». Επρόκειτο κυρίως για σωματικούς τραυματισμούς. Καταγραφόταν επίσης μία απόπειρα φόνου, σχεδόν κάθε δεύτερο μήνα.⁵⁰

auf» [«“110 ακροδεξιοί στην παρανομία”: Ο υπουργός Φρίντριχ παραφουσκώνει την είδηση για τους ναζιστές»], *Der Spiegel* 28.10.2012, διαθέσιμο στο <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/untergetauchte-rechtsextreme-innenminister-friedrich-trug-dick-auf-a-863838.html> (30.1.2013).

48. Πρβλ. Schellenberg, Britta, «Strategien gegen Rechtsextremismus in Deutschland, Analyse der Gesetzgebung und Umsetzung des Rechts» [«Στρατηγικές κατά του δεξιού εξτρεμισμού στη Γερμανία, ανάλυση της νομοθεσίας και εφαρμογής του δικαίου»], C-A-P Analyse, 2/2008, σ. 10 κ.ε., διαθέσιμο στο <http://www.cap-lmu.de/publikationen/2008/cap-analyse-2008-02.php> (30.1.2013).

49. Verfassungsschutzbericht 2011, σ. 35 κ.ε.

50. Verfassungsschutzbericht 2011, σ. 36 κ.ε. Μεταγενέστερες καταγγελίες δεν έχουν ακόμα συνυπολογιστεί εδώ, ούτε αδικήματα που δεν καταγγέθηκαν ή γνωστοποιήθηκαν.

Τη σημαντική διαφορά των κυβερνητικών δεδομένων από τα δεδομένα μη κυβερνητικών οργανώσεων ως προς τη βία «με πολιτικά (ακρο)δεξιά κίνητρα» ή τα «εγκλήματα προκατάληψης» καταγγέλλουν οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συμβουλευτικές υπηρεσίες για τα θύματα. Ιδιαίτερα εντυπωσιακές είναι αυτές οι διαφορές στον αριθμό των θανάτων. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση είχε καταγράψει, από το 1990 έως σήμερα, 48 θανάτους, αριθμό που διόρθωσε –μετά τους φόνους τού NSU– σε 58 (Φεβρουάριος 2012). Δημοσιογράφοι των *Tagesspiegel*, *Frankfurter Rundschau* και *ZEIT*, καθώς και εκπρόσωποι συμβουλευτικών υπηρεσιών για τα θύματα, έχουν καταγράψει, από το 1990, 149 νεκρούς, θύματα «ακροδεξιάς βίας». ⁵¹ Στο χρονικό των θυμάτων, που κατάρτισε το Ίδρυμα Amadeu Antonio, απαριθμούνται μάλιστα 182 νεκροί «από ακροδεξιά βία», από το 1990. ⁵² Διεθνείς οργανισμοί επικρίνουν τη Γερμανία για τον τρόπο με τον οποίο καταγράφει και χειρίζεται τους αριθμούς των θυμάτων. Τα εγκλήματα προκατάληψης, και ιδίως οι ρατσιστικές πράξεις, συχνά δεν καταγράφονται επίσημα, όπως επισημαίνουν. Και τούτο οφείλεται στο ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι δράστες δεν ανήκουν σε κάποια ακροδεξιά ομάδα, οπότε η πράξη τους δεν καταγράφεται ως ρατσιστική. ⁵³ Ωστόσο, ακόμα και αν δε-

51. «149 Todesopfer rechter Gewalt» [«149 νεκροί θύματα δεξιάς βίας»], *Tagesspiegel* 31.5.2012, συντάκτες: Frank Jansen, Johannes Radke, Heike Kleffner, Toralf Staud, διαθέσιμο στο <http://www.tagesspiegel.de/politik/todesopfer-rechter-gewalt/> (31.1.2013).

52. Erkol, Aslan και Winter, Nora, «182 Todesopfer rechtsextremer und rassistischer Gewalt seit 1990» [«182 νεκροί, θύματα ακροδεξιάς και ρατσιστικής βίας από το 1990»], *Mut gegen rechte Gewalt* [Θάρρος ενάντια στη δεξιά βία], 23.11.2011, διαθέσιμο στο <https://www.mut-gegen-rechte-gewalt.de/news/chronik-der-gewalt/todesopfer-rechtes-extremer-und-rassistischer-gewalt-seit-1990> (30.1.2013).

53. Διεθνείς οργανισμοί και οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα παρατηρούν επίσης έλλειψη βούλησης για τη διαλεύκανση «εγκλημάτων με δεξιά πολιτικά κίνητρα» – συχνά λείπει από το προσωπικό η βασική κατανόηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αντιλήψεις ανισότητας όσον αφορά την αξία των ανθρώπων εκδηλώνονται στο προσωπικό, μεταξύ άλλων σε έντυπα της Αστυνομίας που περιέχουν διακρίσεις (για παράδειγμα, κατά των Ρομά) και σε περιπτώσεις κακομεταχείρισης κρατουμένων. Βλ. ECRl (επιμ.), «ECRI Report on Germany (fourth monitoring cycle)», Στρασβούργο 2009. Πρβλ. http://hudoc.ecri.coe.int/XML/ECRI/ENGLISH/Cycle_04/04_CbC-eng/DEV-CbC-IV-2009-019-ENG.pdf (30/1/2013), σ. 30, 44 κ.ε., Amnesty International (επιμ.), «Täter Unbekannt. Mangelnde Aufklärung von mut-

χτούμε τους επίσημους αριθμούς –αντίθετα από τις εκτιμήσεις των ειδικών–, ο αριθμός των νεκρών και των θυμάτων βίας παραμένει ανησυχητικά υψηλός.⁵⁴

III. Οι δομές που επιτρέπουν τον δεξιό εξτρεμισμό

Αν εξετάσουμε την εξέλιξη του γερμανικού δεξιού εξτρεμισμού τις τελευταίες δεκαετίες, θα δούμε ότι –πέρα από το ιδεολογικό του πλαίσιο– αποδεικνύεται καινοτόμος και ικανός να μεταλλάσσεται. Η έκταση της ακροδεξιάς βίας στη Γερμανία, και η μονιμότητά της από το 1990, εντυπωσιάζει – ιδίως επειδή η Γερμανία διαθέτει κατασταλτική νομοθεσία, ενώ ευρεία είναι και η δημόσια καταδίκη του φαινομένου.⁵⁵ Μετά την αποκάλυψη της ύπαρξης του NSU, το

maßlichen Misshandlungen durch die Polizei in Deutschland» [«Δράστες άγνωστοι. Ελλιπής διαλεύκανση εικαζομένων περιπτώσεων κακομεταχείρισης από την Αστυνομία στη Γερμανία»], Βερολίνο 2010. Πρβλ. <http://www.amnesty-polizei.de/d/wp-content/uploads/Polizeibericht-Deutschland-2010.pdf> (30.1.2013).

54. Σε αυτό το υπόβαθρο, ένας αντικειμενικός παρατηρητής θα εκπλαγεί με την τρέχουσα συζήτηση για τον «εξτρεμισμό» στη Γερμανία. Η εκτίμηση κινδύνου συχνά περιγράφει τον «δεξιό εξτρεμισμό» στο ίδιο επίπεδο με τον «αριστερό εξτρεμισμό», καθώς και με τον «εξτρεμισμό των αλλοδαπών/φονταμενταλιστικό ισλαμισμό». Οι εκθέσεις της Προστασίας του Συντάγματος αφιερώνουν στις άλλες μορφές εξτρεμισμού –ανάλογα με το κρατίδιο– σχεδόν τον ίδιο χώρο όπως στον «δεξιό εξτρεμισμό». Η αναζήτηση για νεκρούς, θύματα ακροαριστερών ή ισλαμιστών φονταμενταλιστών στη Γερμανία την ίδια περίοδο είναι μάταιη – επειδή δεν υπάρχουν. Ένας φόνος του 1991 αποδίδεται ακόμα στη RAF. Καθότι ο δολοφόνος ουδέποτε εντοπίστηκε, η περίπτωση αυτή αμφισβητείται έντονα. Πώς είναι δυνατόν να ανακύπτουν τέτοια προβλήματα πρόσληψης περιγράφει αναλυτικά η Britta Schellenberg στο άρθρο «Strategien gegen Rechtsextremismus und Vorurteils kriminalität – für Pluralismus und liberale Demokratie in Deutschland. Was muss getan werden, um den Nationalsozialistischen Untergrund und seine Ideologie erfolgreich zu bekämpfen?» [«Στρατηγικές ενάντια στον δεξιό εξτρεμισμό και τα εγκλήματα προκατάληψης – για τον πλουραλισμό και τη φιλελεύθερη δημοκρατία στη Γερμανία. Τι πρέπει να κάνουμε για να καταπολεμήσουμε αποτελεσματικά την Εθνικοσοσιαλιστική Παρανομία και την ιδεολογία της;], στο Glaab, Manuela και Korte, Karl-Rudolf (επιμ.), *Angewandte Politikforschung [Εφαρμοσμένη πολιτική έρευνα]*, Springer VS für Sozialwissenschaften, Βιμπάντεν 2012, σ. 419-429.

55. Πρβλ. αναλυτικά: Schellenberg, Britta, «Die radikale Rechte in Deutschland. Sie wird verboten und erfindet sich neu», *ό.π.*, σ. 59-83.

ερώτημα για τις δομές που επιτρέπουν την ανάπτυξη του γερμανικού δεξιού εξτρεμισμού, πέρα από την ιδεολογική εμμονή, την επινοητικότητα και το πείσμα ορισμένων ακροδεξιών, τίθεται με νέα έμφαση.

Κοινωνική μεταβολή, και η έλξη που ασκεί η Ακροδεξιά

Η κοινωνική και δημογραφική μεταβολή φοβίζει πολλούς Γερμανούς. Επιπλέον, η κατάρρευση της ΛΔΓ και, μαζί της, η καταστροφή αξιών και αρχών που γίνονταν αποδεκτές ως «ορθές», ή τουλάχιστον βολικές, αποτέλεσε μια ιδιαίτερη πρόκληση για τους Ανατολικογερμανούς, ιδίως για τους νέους που αναζητούσαν ταυτότητα.

Πολλοί Γερμανοί, ιδίως όσοι κατοικούν στην πρώην ΛΔΓ, είναι αμφίθυμοι απέναντι στις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που έλαβαν χώρα πριν και μετά τη στροφή του αιώνα. Ενώ ορισμένοι επωφελούνται από τις ευκαιρίες που προσφέρουν η εποχή της πληροφορίας και η παγκοσμιοποίηση, άλλοι φοβούνται ότι μένουν πίσω. Αυτός ο φόβος έχει πραγματική βάση, αφού το 1/4 σχεδόν των σχολικών αποφοίτων σήμερα υστερούν στις δεξιότητες της ανάγνωσης και των αριθμητικών πράξεων, καθώς και στις φυσικές επιστήμες, πράγμα που σημαίνει ότι είναι ανεπαρκώς εξοπλισμένοι για να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες της καθημερινότητας. Το επίπεδο ικανοτήτων τους κρίνεται ανεπαρκές, ακόμα και για την επαγγελματική εκπαίδευση. Πίσω από αυτούς τους αριθμούς υπάρχει ο σκληρός πυρήνας των λεγόμενων «ανεπίδεκτων», οι οποίοι έχουν μηδαμινές πιθανότητες να αποκτήσουν ποτέ βιοποριστική απασχόληση.⁵⁶ Ολοένα και περισσότεροι πολίτες, όχι μόνο αισθάνονται αβεβαιότητα για το προσωπικό τους μέλλον, αλλά υφίστανται και σοβαρές οικονομικές απώλειες, καθώς και υποβάθμιση της κοινωνικής τους θέσης.⁵⁷

56. Για αποτελέσματα συγκριτικών ερευνών εκπαίδευσης βλ. Schellenberg, Britta, «Integration ist Integration ist Integration. Deutschlands Einwanderungspolitik: Bildung ist der erste Schritt» [«Ενσωμάτωση είναι ενσωμάτωση είναι ενσωμάτωση. Η μεταναστευτική πολιτική της Γερμανίας: Η εκπαίδευση είναι το πρώτο βήμα»], *Internationale Politik*, τ. 11, έτος 61ο, Νοέμβριος 2006, σ. 90-96, εδώ σ. 94.

57. Καταδεικνύεται πράγματι ότι ο δεξιός ριζοσπαστισμός συσχετίζεται με ορισμένα διαρ-

Η ανάλυση των τελευταίων εκλογών για την Ομοσπονδιακή Βουλή, όπου το NPD πήρε σχεδόν 1,5% των ψήφων, δείχνει (όπως και άλλες αναλύσεις για τη διάρθρωση των οπαδών και εκλογέων) ότι η Άκρα Δεξιά έχει προπάντων επιτυχία σε περιοχές με χαμηλό ποσοστό αλλοδαπών. Οι ψηφοφόροι τού NPD έχουν συνήθως απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης, συχνά είναι καταρτιζόμενοι, βιομηχανικοί εργάτες, ή (σπανιότερα) άνεργοι. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι ακροδεξιά κόμματα ψηφίζουν προπάντων νέοι άνδρες.⁵⁸ Στις τελευταίες εκλογές, σχεδόν το 10% των ανδρών 18-24 ετών, και επίσης το 8% των ανδρών 25-34 ετών, ψήφισαν NPD. Ως κύριους λόγους για την επιλογή τους ανέφεραν τους «αλλοδαπούς», την «εσωτερική ασφάλεια» και την «εγκληματικότητα» (και σχεδόν καθόλου την «αγορά εργασίας», την «κοινωνική δικαιοσύνη», την «εξωτερική πολιτική»). Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι οπαδοί και οι ψηφοφόροι της Άκρας Δεξιάς είναι πρωτίστως άτομα με σχετικά δύσκολες ή επισφαλείς συνθήκες ζωής και εργασίας.⁵⁹

Τούτο υπογραμμίζεται και από το εύρημα ότι η Άκρα Δεξιά έχει προπάντων επιτυχία σε αγροτικές, δομικά αδύναμες περιοχές της ανατολικής Γερμανίας. Τις περιοχές αυτές χαρακτηρίζει έντονη μείωση του πληθυσμού και υψηλή ανεργία. Αντίθετα, σε περιοχές με αυξανόμενο πληθυσμό, το NPD ψηφίζεται ελάχιστα ή και καθόλου. Επίσης, οι ακροδεξιές νοοτροπίες αναπτύσσονται μάλλον σε αραιοκατοικημένες περιοχές παρά σε μεγάλες πόλεις.⁶⁰ Σε πρόσφατες μελέτες διερευνήθηκε η διάδοση του δεξιού εξτρεμισμού σε τοπικό επίπεδο. Ο Dieterk Borstel εντοπίζει σε «διάφορες περιφερειακές αναλύσεις [...] σαφείς ενδείξεις για μια ισχυρότερη εδραίωση ακροδεξιών δομών στις κοινότητες», και επιβεβαιώνει την αυξανόμενη αποδοχή από μέρους των εκεί πολιτών

θρωτικά δεδομένα. Τα δεδομένα αυτά προσφέρουν μόνο κάποια αφηγηρικά σημεία για να εξηγήσουμε το φαινόμενο και δεν αποτελούν, βέβαια, αναγκαία χαρακτηριστικά του. Γι' αυτό η ερμηνεία των δεδομένων απαιτεί θεωρίες πολλαπλών προοπτικών και πολυδιάστατη ανάλυση.

58. Αντίθετα, όσο μεγαλύτερο σε ηλικία είναι το άτομο, τόσο πιθανότερο είναι να έχει ακροδεξιές πεποιθήσεις.

59. Πρβλ. Stöss 2010, σ. 90 κ.ε. Πρβλ. επίσης Schellenberg, FES 2011.

60. Stöss 2010, σ. 90 κ.ε.

για φαινόμενα που συνδέονται με την Άκρα Δεξιά (οργανώσεις, κόμματα).⁶¹ Το 2005 ο δημοσιογράφος Toralf Staud έγραφε για την κυριαρχία της ακροδεξιάς ιδεολογίας στην κουλτούρα της καθημερινότητας σε αγροτικές περιοχές της ανατολικής Γερμανίας, και χαρακτήριζε αυτό το φαινόμενο «εκφασισμό της ανατολικογερμανικής επαρχίας».⁶² Στη διδακτορική μου διατριβή περιέγραψα την ανάπτυξη της ακροδεξιάς ηγεμονίας σε τοπικό επίπεδο. Καθοριστικό ρόλο δεν έπαιζε μόνο μια συγκεκριμένη δομή του πληθυσμού σε αγροτικές περιοχές έντονα επηρεασμένες από τη δημογραφική μεταβολή (σχεδόν καθόλου μετανάστες, πολλοί ηλικιωμένοι, εξωτερική μετανάστευση, νέοι άνδρες που έμειναν πίσω χωρίς προοπτική), αλλά και ορισμένες αποφάσεις τοπικών πολιτευτών (υποβάθμιση του φαινομένου) και των δικωτικών και ανακριτικών αρχών (αντιστροφή των ρόλων δράστη-θύματος), καθώς και η προπαγάνδα των ακροδεξιών.⁶³ Η Άκρα Δεξιά αντιτίθεται σε οτιδήποτε υποτίθεται ότι έρχεται απ' έξω (ομοσπονδιακή πολιτική, μίντια, Δυτικογερμανοί,⁶⁴ αλλοδαποί), αξιοποιώντας τα προβλήματα Ανατολής-Δύσης για την ενοχοποιητική επιχειρηματολογία της. «Το ξένο» γίνεται ο επιτιθέμενος, και χαρακτηρίζεται «μη γερμανικό».⁶⁵ Στους αλλοδαπούς, τους μετανάστες, τους Εβραίους, έρχονται τώρα να προστεθούν τα «μίντια», η «Ομοσπονδιακή Δημοκρατία», οι αριστεροί και, εν μέρει, οι «Δυτικογερμανοί» γενικά. Σε αυτό το υπόβαθρο,

61. Borstel, Dierk, «Der immergleiche braune Sumpf? Neuere Entwicklungen der rechtsextremen Szene» [«Πάντα ο ίδιος μαύρος βάλτος; Νεότερες εξελίξεις στον ακροδεξιό χώρο»], στο Albrecht, Jan Philip, MdEP (επιμ.), *Strategien gegen Rechtsextremismus* [Στρατηγικές ενάντια στον δεξιό εξτρεμισμό], Οι Πράσινοι/Ευρωπαϊκή Ελεύθερη Συμμαχία, Βερολίνο 2010, σ. 9-20, εδώ σ. 16. Πρβλ. http://janalbrecht.eu/wp-content/uploads/2010/07/20100615_strategien_GE_final04-web.pdf (30/8/2010).

62. Staud, Toralf, *Moderne Nazis. Die neuen Rechten und der Aufstieg der NPD* [Σύγχρονοι ναζιστές. Οι νέοι δεξιοί και η άνοδος του NPD], Κολωνία 2005.

63. Πρβλ. Schellenberg, Britta, *Die Rechtsextremismus-Debatte*, ό.π.

64. Το ενδιαφέρον είναι ότι κινητοποίηση ενάντια στους Δυτικογερμανούς, που μετονομάζονται σε «ομοσπονδοδημοκράτες», συναντάμε συχνά σε περιοχές των ανατολικών ομόσπονδων κρατιδίων, όπου η ακροδεξιά ιδεολογία και πρακτική εισήχθη και διαδόθηκε από Δυτικογερμανούς.

65. Στο ίδιο.

εξαπλώνονται σε ορισμένες περιοχές της Γερμανίας ακροδεξιό εφιάλτες και ηγεμονίες.⁶⁶

Η εσφαλμένη προσέγγιση; Προβληματικοί φορείς: Οι διωκτικές και ανακριτικές αρχές

Η εξάπλωση του δεξιού εξτρεμισμού και οι δυσάρεστες συνέπειές του δεν είναι αποτέλεσμα μόνο της στρατηγικής επινοητικότητας των ακροδεξιών. Η καινοτόμος αναδιάρθρωση του χώρου προς ένα κίνημα έντονα προσανατολισμένο στις υποκουλτούρες, παραιτούμενο όσο γίνεται από σταθερές, δηλαδή καταγεγραμμένες, οργανωτικές δομές, αποτελεί επίσης αντίδραση στους κατασταλτικούς κρατικούς μηχανισμούς κατά νεοναζιστικών οργανωτικών δομών και δραστηριοτήτων στη Γερμανία.⁶⁷ Οι ακροδεξιόι αναγκάστηκαν να δείχνουν μάλλον ανοργάνωτοι. Υπαρκτές παραμένουν ωστόσο –αν όχι οι ορατές στο μητρώο οργανωτικές δομές– οι πράξεις, όπως και οι δράστες. Οπότε η διαρκής αποτυχία να διωχθούν (αποτελεσματικά) οι πραγματικοί δράστες και να αποτραπούν οι εγκληματικές πράξεις δεν οφείλεται μόνο στη συχνά ελλιπή καταγραφή των ακροδεξιών ομάδων, αλλά επίσης σε σοβαρές αδυναμίες του γερμανικού μηχανισμού ασφαλείας.

66. Ένδειξη για την έκταση του ρατσισμού και για το βαρόμετρο ακροδεξιάς διάθεσης είναι, δίπλα στα εκλογικά αποτελέσματα, το πόσο καλά αισθάνονται δυνητικές ομάδες-θύματα ακροδεξιάς βίας. Πρωτοβουλίες θυμάτων καταγγέλλουν κλίμα ακροδεξιάς βίας σε ορισμένες περιοχές, και τη σιωπηρή έγκριση τέτοιων πράξεων από τον τοπικό πληθυσμό. Από τη δουλειά των συμβουλευτικών υπηρεσιών προς τα θύματα, γνωρίζουμε ότι σε ορισμένες περιοχές τα θύματα ακροδεξιάς βίας δεν βρίσκουν καμία συμπαράσταση από τις κοινότητές τους, ενώ οι αναστολές για να συζητηθούν δημοσίως τα προβλήματα με τον δεξιό εξτρεμισμό και τον ρατσισμό είναι πολύ μεγάλες. Πρβλ. Grell, Britta et al. (επιμ.), *Hate Crime Monitoring and Victim Assistance in Poland and Germany*, Nigdy Więcej και Opferperspektive, Βαρσοβία/Βερολίνο 2009. Για τους εφιάλτες βλ. επίσης Döring 2008.

67. Πρβλ. αναλυτικά, Schellenberg, Britta, «Strategien gegen Rechtsextremismus in Deutschland, Analyse der Gesetzgebung und Umsetzung des Rechts», C-A-P Analyse, 2/2008. Πρβλ. <http://www.cap-lmu.de/download/2008/CAP-analyse-2008-02.pdf> (30/1/2013).

Για παράδειγμα, ισχυρό κλονισμό προκάλεσε σε μεγάλο τμήμα της γερμανικής κοινωνίας το γεγονός ότι οι Αρχές, αντί να αναζητήσουν τους δράστες των φόνων ορισμένων πολιτών μεταναστευτικής προέλευσης και μιας αστυνομικού (τους οποίους είχε διαπράξει το NSU) στον χώρο της Άκρας Δεξιάς, ερευνούσαν το εθνικό ή οικογενειακό περιβάλλον των θυμάτων. Δημοσίως γινόταν λόγος για «φόνους του ντονέρ», ενώ στην έκτακτη επιτροπή που συγκροτήθηκε δόθηκε η προβληματική ονομασία «Βόσπορος». Μελέτες για τον ρατσισμό στην Αστυνομία υπάρχουν, βέβαια, ήδη. Αλλά η έρευνα για τον δεξιό εξτρεμισμό μόλις τώρα άρχισε να εξετάζει ως φορείς τις «αρχές ασφαλείας και δικαστικών ερευνών», καθώς και τον ρόλο τους στην εξάπλωση ακροδεξιών ζωνών φόβου και ηγεμονιών. Αποδεικνύεται ότι ρατσιστικές προκαταλήψεις και προκαθορισμένες αντιλήψεις αυτών των Αρχών εμποδίζουν την αναγνώριση ακροδεξιών πράξεων βίας, ενισχύουν ακροδεξιές κοσμοθεωρίες στον δημόσιο λόγο, και συμβάλλουν εντέλει στην εξάπλωση του ακροδεξιού ριζοσπαστισμού σε τοπικό επίπεδο.⁶⁸

Ακατανόητο δεν είναι μόνο το γιατί στους φόνους και τις επιθέσεις τού NSU οι αρχές ασφαλείας δεν έστρεψαν τις έρευνές τους προς την κατεύθυνση του δεξιού εξτρεμισμού. Άγνωστο παραμένει επίσης το γιατί αγνοήθηκαν συγκεκριμένες ενδείξεις για το ακροδεξιό τρομοκρατικό δίκτυο, όπως και γιατί οι υπάρχουσες πληροφορίες για την ακροδεξιά τρομοκρατία στο εσωτερικό και το εξωτερικό δεν τέθηκαν στη διάθεση των πολιτικών και της κοινής γνώμης.⁶⁹

Η κοινοβουλευτική διερεύνηση της αποτυχίας των αρχών ασφαλείας αποκαλύπτει μια σύνθετη αυτονόμηση αυτών των Αρχών, η οποία εκδηλώνεται με τη διαρκή διακράτηση πληροφοριών έναντι των κοινοβουλευτικών εξεταστικών επιτροπών⁷⁰ και της κοινής γνώμης. Ιδιαίτερα πρέπει να μας προβλημα-

68. Πρβλ. Schellenberg, Britta, *Die Rechtsextremismus-Debatte*, ό.π.

69. Πρόκειται για ευρήματα που να μεν συμπεριλαμβάνονται ενδεχομένως σε φακέλους γερμανικών μυστικών υπηρεσιών, εκείνες ωστόσο διόλου δεν συμμετείχαν στην κοινοποίησή τους. Εν πάση περιπτώσει, δίδεται η εντύπωση ότι οι Αρχές δεν επιθυμούν να γίνει ευρύτερα γνωστή η έκταση του προβλήματος. Μόνο έτσι εξηγούνται οι υποθέσεις καταστροφής εγγράφων και η απόκρυψη σημαντικού σχετικού υλικού.

70. Έχουν συσταθεί έως τώρα στην Ομοσπονδιακή Βουλή, στο Βερολίνο, στη Σαξονία, στη Βαυαρία και στη Θουριγγία.

τίσουν οι υποθέσεις καταστροφής εγγράφων που γνωστοποιήθηκαν στην Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Προστασίας του Συντάγματος καθώς και σε υπηρεσίες κρατιδίων:⁷¹ πολύτιμο υλικό που αφορά τον τομέα «δεξιός εξτρεμισμός» καταστράφηκε, πριν μπορέσουν να το δουν μέλη των εξεταστικών επιτροπών ή να το χρησιμοποιήσει ο Ομοσπονδιακός Γενικός Εισαγγελέας. Από γερμανικές αρχές ασφαλείας καταστράφηκαν επίσης προσωπικοί φάκελοι, μεταξύ των οποίων και φάκελοι ατόμων για τα οποία υπάρχει η υποψία ότι ανήκουν στο περιβάλλον του NSU. Ορισμένοι από αυτούς τους φακέλους αφορούν δραστηριότητες στρατολόγησης από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, με αποτέλεσμα δύσκολα να μπορούν να επαληθευτούν εικαζόμενες απόπειρες στρατολόγησης ή ενδεχόμενες εργασιακές σχέσεις της τριάδας του NSU με άλλα άτομα από το περιβάλλον του κόμματος (μεταξύ άλλων, καταστράφηκαν και φάκελοι για πληροφοριοδότες στη Θουριγγία). Καταστράφηκαν επίσης διάφοροι θεματικοί φάκελοι, το περιεχόμενο και το θέμα των οποίων, καθώς και η διασύνδεσή τους με το NSU, είναι μάλλον αδύνατον να ανασυσταθεί (μεταξύ άλλων, φάκελοι για την «επιχείρηση Rennsteig»⁷²). Το γεγονός ότι η Υπηρεσία Προστασίας του Συντάγματος πλήρωνε ακροδεξιούς ως πληροφοριοδότες είναι αδιαμφισβήτητο, ενώ η συνακόλουθη υποψία ότι ακροδεξιοί από το περιβάλλον του NSU εργάζονταν ως πληροφοριοδότες και συνδιαμόρφωναν τις τύχες της εσωτερικής ασφάλειας στη Γερμανία έχει, στο μεταξύ, επίσης επιβεβαιωθεί (παράδειγμα, ο προαναφερθείς Tino Brandt). Η υποψία ότι εδώ δεν επρό-

71. Έτσι, γνωστοποιήθηκε ότι, μετά τη σύσταση των εξεταστικών επιτροπών για το NSU (Ομοσπονδιακή Βουλή, Σαξονία, Θουριγγία, Βερολίνο, Βαυαρία), οι Αρχές κατέστρεψαν έγγραφα που συνδέονταν με το NSU και τον δεξιό εξτρεμισμό. Όπως ειπώθηκε, είχε εκδοθεί μια καλούμενη «άδεια καταστροφής» από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εσωτερικών στις 14 Νοεμβρίου 2011, με βάση την οποία καταστράφηκαν έξι φάκελοι G10. Μεταξύ αυτών, ο φάκελος AO2023: Πρωτόκολλα εκτεταμένων ηχητικών παρακολουθήσεων/υποκλοπών κατά του Thomas S. και άλλων μελών της οργάνωσης B&H στη Σαξονία.

72. Με την «επιχείρηση Rennsteig» οι υπηρεσίες είχαν προσπαθήσει να φωτίσουν τον ακροδεξιό χώρο στη Θουριγγία και τη Βαυαρία. Στην προσπάθεια αυτή είχαν εγκαταστήσει πληροφοριοδότες στο περιβάλλον της ακροδεξιάς «Θουριγγιανής Προστασίας της Πατρίδας» («Thüringer Heimatschutz»), στην οποία ανήκε άλλοτε και η τριάδα του NSU που κατόπιν πέρασε στην παρανομία.

κειτο απλώς για μεμονωμένα άτομα, αλλά για πολυεπίπεδες διασυνδέσεις ανάμεσα στις αρχές ασφαλείας και το δίκτυο του NSU ενισχύεται από τυχαία ευρήματα συνεργατών των κοινοβουλευτικών εξεταστικών επιτροπών σε φακέλους που δεν είχαν καταστραφεί από τις Αρχές.⁷³

Ένα παράδειγμα από την καθημερινή εργασία της εξεταστικής επιτροπής που έχει συσταθεί στην Ομοσπονδιακή Βουλή ίσως αποκαλύψει τους βαθύτερους λόγους γιατί αξιωματούχοι του γερμανικού μηχανισμού ασφαλείας κατέστρεφαν έγγραφα και αναζητούσαν σε λάθος μέρη τους δολοφόνους. Προφανώς, οι προκαταλήψεις τους επηρέασαν τους τρόπους με τους οποίους ερμήνευσαν τις αποδείξεις που είχαν ενώπιόν τους. Διαφωτιστική είναι η μετωπική επίθεση του δρος August Hanning, πρώην προέδρου της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Πληροφοριών και, από το 2005 έως το 2009, ομοσπονδιακού υφυπουργού Εσωτερικών με αρμοδιότητα στον τομέα «δεξιός εξτρεμισμός». Επitéθηκε στα μέλη της κοινοβουλευτικής εξεταστικής επιτροπής, επειδή αισθάνθηκε θιγμένος όταν ο πρόεδρος της επιτροπής Sebastian Edathy υπογράμμισε (μιλώντας στο τέλος της ακρόασης, όπως συνηθίζεται) ότι τα μέλη της επιτροπής διερωτώνταν κατά πόσον η διερεύνηση των φόνων πολιτών μεταναστευτικής προέλευσης θα είχε αποβεί εξίσου αναποτελεσματική, αν επρόκειτο για εννέα μεγαλοεπιχειρηματίες. Ο August Hanning δεν κατάλαβε τι εννοούσε ο Edathy, και αντέτεινε με πικρία: «Αν είχαν δολοφονηθεί εννέα αστυνομικοί [αντί για εννέα αλλοδαπούς ή μετανάστες - B.S.], δεν θα είχατε συστήσει εξεταστική επιτροπή». Φάνηκε λοιπόν να υπαινίσσεται ότι οι ομοσπονδιακοί πολιτικοί δεν νοιάζονται για τους (Γερμανούς;) αστυνομικούς, αλλά προπάντων για τους μετανάστες. Οι βουλευτές των κομμάτων FDP, CDU/CSU, SPD, Linke (Αριστερά) και Bündnis 90/Die Grünen [Συμμαχία 90/Οι Πράσινοι] εξεπλά-

73. Έχει ήδη τεκμηριωθεί η περίπτωση του Tino Brandt (αρχηγού της νεοναζιστικής ένωσης «Θουριγγιανή Προστασία της Πατρίδας» και πληροφοριοδότη της Θουριγγιανής Υπηρεσίας Προστασίας του Συντάγματος). Επίσης έχει τεκμηριωθεί, στο μεταξύ, ότι η Στρατιωτική Υπηρεσία Αντικατασκοπείας είχε τουλάχιστον προσπαθήσει να προσλάβει τον Mundlos, και του τηρούσε φάκελο. Η Θουριγγιανή Υπηρεσία Προστασίας του Συντάγματος ήθελε -σύμφωνα με καταθέσεις μαρτύρων από τη Θουριγγία στην Εξεταστική Επιτροπή της Ομοσπονδιακής Βουλής- να προσλάβει τη Zschäpe, αλλά υπαναχώρησε επειδή εκείνη ήταν εθισμένη στα ναρκωτικά.

γησαν με αυτές τις κατηγορίες.⁷⁴ Πράγματι, το συναισθηματικό ξέσπασμα του πρώην προέδρου της Υπηρεσίας Πληροφοριών και υφυπουργού Εσωτερικών προβληματίζει: Μήπως κάποιες συγκεκριμένες κοσμοθεωρίες των υπευθύνων για την καταπολέμηση του εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας είναι εν μέρει υπαίτιες για το γεγονός ότι ο δεξιός εξτρεμισμός ούτε καταπολεμάται αποτελεσματικά, ούτε αναγνωρίζεται επαρκώς ως προς την ουσία του;⁷⁵

Από τη στιγμή που διαπιστώθηκε, η καταστροφική κατάσταση που επικρατεί στις αρχές ασφαλείας όσον αφορά τον τομέα «δεξιός εξτρεμισμός» οδήγησε στην απομάκρυνση ηγετικών παραγόντων. Αιτίες ήταν σοβαρές παραλείψεις μεμονωμένων ατόμων, ή γενικά της Αρχής, σχετικά με την υπόθεση NSU και τη διερεύνησή της. Έχουν αποχωρήσει, μετατεθεί, υποχρεωθεί σε πρόωρη συνταξιοδότηση ή παραιτηθεί οι: Heinz Fromm (πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Προστασίας του Συντάγματος), Alexander Eisvogel (αντιπρόεδρος της ίδιας Υπηρεσίας), Thomas Sippel (Υπηρεσία Προστασίας του Συντάγματος στο κρατίδιο της Θουριγγίας), Reinhard Boos (ομόλογη Υπηρεσία της Σαξονίας), Volker Limberg (αντίστοιχα, Σαξονία-Ανχαλτ), Claudia Schmidt (Βερολίνο), Mathilde Koller (Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία), και ο Karl-Heinz Brüsselbach (Στρατιωτική Υπηρεσία Αντικατασκοπείας).⁷⁶ Ποιος έπεται όμως;⁷⁷ Έχουν αντληθεί κάποια διδάγματα από αυτή την κατάσταση; Βάσει

74. Δημόσια συνεδρίαση της Εξεταστικής Επιτροπής της Ομοσπονδιακής Βουλής για το NSU, 29 Νοεμβρίου 2012.

75. Το γεγονός ότι μία τουλάχιστον αστυνομικός έπεσε θύμα του NSU δεν είναι τυχαίο – οι αστυνομικοί που επιβάλλουν τον νόμο και την τάξη αποτελούν επίσης εχθρούς των ακροδεξιών.

76. Χωρίς προφανή λόγο καθαιρέθηκαν επίσης ο αρχηγός της Ομοσπονδιακής Αστυνομίας και οι δύο αναπληρωτές του. Επικεφαλής τέθηκε ένας τμηματάρχης του Υπουργείου Εσωτερικών ονόματι Friedrichs (CSU). Έχοντας υπερβεί το καθιερωμένο όριο ηλικίας παραμένει στη θέση του, αντίθετα, ο επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Δίωξης Εγκλήματος Jörg Ziercke, ο οποίος αποτελεί στόχο επικρίσεων, μαζί με την υπηρεσία του, στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης για το NSU. Έως τώρα δεν έχει βρεθεί διάδοχος.

77. Η συγγραφέας διερωτάται ποιος θα διαδεχθεί αυτούς τους ηγετικούς παράγοντες και πώς μπορούν να βελτιωθούν οι επιδόσεις του υπάρχοντος προσωπικού (όπου φαίνεται να αποτυγχάνουν ακόμα και άτομα που θεωρούνται ιδιαίτερα φιλόδοξα).

πρόσφατων αποτελεσμάτων επιστημονικών ερευνών,⁷⁸ και των ευρημάτων των κοινοβουλευτικών εξεταστικών επιτροπών για το NSU, η εξάπλωση του επιθετικού δεξιού εξτρεμισμού οφείλεται –εν μέρει, τουλάχιστον– στην προβληματική συμπεριφορά των αρχών ασφαλείας και δικαστικών ερευνών που είναι υπεύθυνες για την καταστολή του. Πολλές φορές φαίνεται να απουσιάζει ο κατάλληλος προσανατολισμός στην αντιμετώπιση του δεξιού εξτρεμισμού. Πώς πρέπει να απαντήσουμε σήμερα σε αυτή την απλή διαπίστωση;

Ανησυχητική για μια ρεαλιστική πρόσληψη και επεξεργασία του σημερινού κοινωνικού προβλήματος πρέπει να θεωρήσουμε συνολικά τη δημόσια συζήτηση για τον εξτρεμισμό, καθώς ευνοεί τη σχετικοποίηση του φαινομένου «δεξιός εξτρεμισμός».⁷⁹ Το υπογραμμίζει η εσφαλμένη απόδοση της βίας στον αριστερό εξτρεμισμό, που εντοπίζεται σε δημόσιες ανακοινώσεις ορισμένων φορέων⁸⁰ ή ως αστήρικτη αφήγηση σε εκθέσεις των αρχών ασφαλείας.⁸¹ Οι φλυαρίες περί εξτρεμιστών της Αριστεράς είναι διαδεδομένες, χωρίς όμως να έχουν ταυτοποιηθεί ακροαριστεροί φόνοι ή δράστες. Οι Αρχές αποδίδουν, επίσης, εύκολα ορισμένες ενέργειες στην παγκόσμια ισλαμιστική τρομοκρατία (η οποία πράγματι αποτελεί απειλή), αλλά συχνά χωρίς να στηρίζονται σε γεγονότα.⁸² Εκφοβίζεται έτσι ο πληθυσμός, ενώ προωθούνται εσφαλμένες εκτιμήσεις για τις πραγματικές απειλές κατά της εσωτερικής ασφάλειας.

78. Schellenberg, Britta, *Die Rechtsextremismus-Debatte*, ό.π.

79. Αναλυτικά επ' αυτού, Britta Schellenberg, «Strategien gegen Rechtsextremismus und Vorurteils kriminalität – für Pluralismus und liberale Demokratie in Deutschland. Was muss getan werden, um den Nationalsozialistischen Untergrund und seine Ideologie erfolgreich zu bekämpfen?», στο Glaab, Manuela και Korte, Karl-Rudolf (επιμ.), *Angewandte Politikforschung Festschrift für Werner Weidenfeld*, VS für Sozialwissenschaften, Βισμπάντεν 2012, σ. 419-430.

80. Παράδειγμα: φλεγόμενα αυτοκίνητα και παιδικά καρότσια στο Βερολίνο – οι κατηγορίες αποδείχτηκαν αβάσιμες.

81. Παράδειγμα: Η αναφορά της Πρωτοβουλίας για την Καταπολέμηση του Δεξιού Εξτρεμισμού a.i.d.a. ως εξτρεμιστικής αριστεράς, στην έκθεση της Υπηρεσίας Προστασίας του Συντάγματος της Βαυαρίας – ένας παράλογος μαραθώνιος καταγγελιών κατέδειξε, τελικά, το αστήρικτο αυτής της κατηγοριοποίησης.

82. Παράδειγμα: Η βαλίτσα με τη βόμβα που υποτίθεται ότι τοποθέτησαν ισλαμιστές τρο-

Αν εξετάσουμε το μέγεθος της αποτυχίας των διωκτικών και ανακριτικών αρχών στην αντιμετώπιση της απειλής του δεξιού εξτρεμισμού συνολικά –δίπλα στις «αναποδιές» με το NSU υπάρχει ο θλιβερός απολογισμός των τουλάχιστον 149 νεκρών και χιλιάδων τραυματιών από το 1990–, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το ότι η διαλεύκανση των εγκλημάτων του NSU και οι έρευνες για το δίκτυο υποστήριξής του κάθε άλλο παρά εύκολο έργο είναι. Μια πρόσφατη δήλωση του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Μονάχου δείχνει πόσο μονοδιάστατες και μη ρεαλιστικές είναι οι κοσμοθεωρίες των διωκτικών και ανακριτικών αρχών. Τον Ιανουάριο του 2013, μετά τη σύλληψη της Beate Zschäpe, η οποία είχε επιχειρήσει να καταστρέψει αποδείξεις για το NSU στην κατοικία όπου διέμενε μαζί με τους Mundlos και Böhnhardt, ειπώθηκε ότι η ακροδεξιά τρομοκρατική ομάδα NSU δεν υφίσταται πλέον, οπότε έχει εκλείψει ο κίνδυνος η Zschäpe να αναπτύξει ακροδεξιά τρομοκρατική δράση.

Προοπτικές

Το συγκρουσιακό δυναμικό στη Γερμανία εντείνεται. Από τη μια πλευρά, έχουμε δεξιούς εξτρεμιστές οι οποίοι δεν διστάζουν μπροστά στη βία και τον φόνο. Από την άλλη, η γερμανική κοινωνία έχει γίνει πιο κοσμοπολίτικη, πιο ποικιλόμορφη και ατομικιστική. Υπάρχουν ολοένα και λιγότερα άτομα χωρίς κάποιους έστω δεσμούς με αλλοδαπούς ή μετανάστες στην οικογένεια ή στον φιλικό τους κύκλο, ιδίως στις μεγάλες πόλεις. Το ποσοστό ατόμων με μεταναστευτικό υπόβαθρο⁸³ αυξάνεται διαρκώς: το 2011 είχε φτάσει το 19,5%, δηλαδή περίπου το 1/5 του πληθυσμού. Οξεία αντίθεση υπάρχει όμως ανάμεσα στις αγροτικές περιοχές, όπου σχεδόν καθόλου δεν διαβιούν άτομα με μεταναστευτικό υπόβα-

μοκράτες στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό της Βόννης τον Δεκέμβριο του 2012 (υπουργός Εσωτερικών Friedrich: Η Γερμανία βρίσκεται «στο στόχαστρο της τζιχαντικής τρομοκρατίας»). Αν σταθούμε στις σχετικές περιπτώσεις, θα δούμε ότι τέτοιες υποθέσεις είναι αβάνσιμες.

83. Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει άτομα που τουλάχιστον ο ένας γονέας τους είναι μετανάστης ή γεννημένος στη Γερμανία ως αλλοδαπός· μετανάστες που έχουν αποκτήσει γερμανική ιθαγένεια· αλλοδαπούς γεννημένους στη Γερμανία· αλλοδαπούς με δική τους μεταναστευτική εμπειρία.

θρο, και τις μεγάλες πόλεις. Εξίσου βαρύνουσα είναι η διάσταση μεταξύ των παλαιών και των νέων ομόσπονδων κρατιδίων. Έτσι το ποσοστό πληθυσμού με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην πρώην Ανατολική Γερμανία έχει πέσει στο 4,7%. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι και η στατιστική κατανομή ανθρώπων με μεταναστευτικό υπόβαθρο στις διάφορες ηλικιακές ομάδες.⁸⁴ Πολύ μεγάλες διαφορές μεταξύ πόλης και υπαίθρου, επίσης μεταξύ νέων και ηλικιωμένων, διαπιστώνονται και ως προς την αποδοχή της ποικιλομορφίας συνολικά (πέρα από την εθνοτική ποικιλομορφία). Μικρότερη ανεκτικότητα απέναντι σε μια αυτόνομη επιλογή ταυτότητας ή προτιμήσεων υπάρχει, έτσι, μάλλον στην υπαίθρο.

Είναι αλήθεια ότι η αποδοχή της πολλαπλότητας και του ατομικισμού στον συνολικό πληθυσμό έχει αυξηθεί σημαντικά κατά τις τελευταίες δεκαετίες.⁸⁵ Διαπιστώνεται, όμως, επίσης ότι επιμέρους διαστάσεις μιας μισαλλόδοξης σκέψης, όπως η «εχθρότητα προς τους ξένους», ο «σοβινισμός», ο «αντισημιτισμός» και η «εχθρότητα προς το Ισλάμ», είναι πολύ διαδεδομένες, πρόσφατα μάλιστα έχουν αυξηθεί σε τμήματα του πληθυσμού.⁸⁶ Κύκλοι της ελίτ της Ακροδεξιάς, όπως το εβδομαδιαίο περιοδικό *Junge Freiheit* και η διαδικτυακή πύλη «Politically Incorrect», διατυπώνουν τις εχθρικές προς το Ισλάμ και εν μέρει αντισημιτικές απόψεις τους, και προσπαθούν να τις διαδώσουν. Με τη συμβολή της προπαγάνδας της Άκρας Δεξιάς, η οποία αξιώνει ερμηνευτική αυθεντία για ορισμένα θέματα ή περιστατικά, οι ακροδεξιοί προσανατολισμοί σε ορισμένες περιοχές και κοινωνικά περιβάλλοντα ενισχύονται. Ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους για την ανάπτυξη της Άκρας Δεξιάς συνιστούν επίσης ανησυχητικές κοινωνικές εξελίξεις, όπως η αυξανόμενη αποκοπή ολόκληρων ομάδων

84. Ενώ στις ηλικίες 85-95 ετών μόλις το 6% έχει μεταναστευτικό υπόβαθρο, στα άτομα από 35 έως 39 ετών το ποσοστό φτάνει το 22%, ενώ στα παιδιά μέχρι 5 ετών είναι 35%. Πρβλ. Statistisches Bundesamt: Mikrozensus, Bericht 2011 (δημοσιεύτηκε τον Σεπτέμβριο 2012).

85. Πρβλ. Schellenberg, Britta, «Die radikale Rechte in Deutschland», ό.π., σ. 59-83, 78 κ.ε.

86. Πρβλ. επ' αυτού, αναλυτικά, Schellenberg, FES 2011. Τα νεότερα στοιχεία δημοσιεύτηκαν στη «Mitte-Studie» [«Μελέτη του μεσαίου χώρου»] του FES: Decker, Oliver· Kiess, Johannes· Brähler, Elmar, *Die Mitte im Umbruch. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2012*, επιμ., για το Ίδρυμα Friedrich Ebert, Ralf Melzer, Dietz, Βόννη 2012.

του πληθυσμού από τις κατακτήσεις του κράτους πρόνοιας. Οι στερημένοι και αποκλεισμένοι είναι πιο πρόθυμοι να υιοθετήσουν τις υπεραπλουστευτικές ενοχοποιήσεις της Άκρας Δεξιάς.

Πρέπει, τέλος, να επαναλάβουμε ότι η αντιμετώπιση του δεξιού εξτρεμισμού από την πλευρά του κράτους παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα δομών και προσωπικού. Οι επικεφαλής των υπηρεσιών που είναι υπεύθυνες για την καταπολέμηση του δεξιού εξτρεμισμού μοιάζουν να αγνοούν το πραγματικό μέγεθος της απειλής. Η Άκρα Δεξιά αξιοποιεί επιτυχώς τη σύγχυση και εκμεταλλεύεται τις προβληματικές δομές προκειμένου να διαδίδει στο εσωτερικό της χώρας και διεθνώς τη φονική της ιδεολογία, και να την εφαρμόζει στην πράξη με τη μορφή βίας και τρομοκρατίας. Μολονότι τα ακροδεξιά κόμματα δεν αναμένεται να σημειώσουν εκλογικές επιτυχίες το επόμενο διάστημα, διόλου δεν έχει εκλείψει ο επιθετικός δεξιός εξτρεμισμός και, συνακόλουθα, η βία κατά των εχθρών του (αλλοδαπών, μεταναστών, αριστερών, δημοκρατών πολιτικών, πολιτών που αγωνίζονται υπέρ της δημοκρατίας, δημοσιογράφων, αστυνομικών, επιχειρηματιών με διεθνή δραστηριότητα). Το βάθος των προβλημάτων στις αρχές ασφαλείας και, ως έναν βαθμό, στις ανακριτικές αρχές, φαίνεται να αποτελεί επίσης έναν παράγοντα που εμποδίζει την εξάλειψη του δεξιού εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας στο εγγύς μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

- Apfel, Holger (1999), «*Alles Große steht im Sturm*». *Tradition und Zukunft einer nationalen Partei*, Deutsche Stimme Verlag, Στουτγάρδη, σ. 469 κ.ε., 359 κ.ε.
- Borstel, Dierk (2010), «Der immergleiche braune Sumpf? Neuere Entwicklungen der rechtsextremen Szene», στο Albrecht, Jan Philip, MdEP (επιμ.), *Strategien gegen Rechtsextremismus*, Die Grünen/Europäische Freie Allianz, Βερολίνο, σ. 9-20, 16. Πρβλ. http://janalbrecht.eu/wp-content/uploads/2010/07/20100615_strategien_GE_final04-web.pdf (30.8.2010).
- Decker, Oliver· Kiess, Johannes· Brähler, Elmar (2012), *Die Mitte im Umbruch. Rechts-extreme Einstellungen in Deutschland 2012*, επιμ. για το Ίδρυμα Friedrich Ebert, Ralf Melzer, Βόννη, Dietz.
- Döring, Uta (2008), *Angstzonen: Rechtsdominierte Orte aus medialer und lokaler Perspektive*, Βιομπάντεν, VS Verlag für Sozialwissenschaften.

- Glaab, Manuela και Karl-Rudolf Korte (επιμ.) (2012), *Angewandte Politikforschung. Festschrift für Werner Weidenfeld*, Βιομπάντεν, VS Verlag für Sozialwissenschaften, σ. 419-430.
- Grell, Britta et al. (επιμ.) (2009), *Hate Crime Monitoring and Victim Assistance in Poland and Germany*, Βαρσοβία/Βερολίνο, Nigdy Więcej και Opferperspektive, 2009. Για τους εφιάλτες βλ. επίσης Döring 2008.
- Häusler, Alexander (επιμ.) (2008), *Rechtspopulismus als «Bürgerbewegung». Kampagnen gegen Islam und Moscheebau und kommunale Gegenstrategien*, Βιομπάντεν, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Häusler, Alexander και Schedler, Jan (2011), *Neonazismus in Bewegung: Verortung der «Autonomen Nationalisten» in der sozialwissenschaftlichen Bewegungsforschung*, Βιομπάντεν, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Killguss, Hans-Peter· Puls, Hendrik· Klare, Heiko· Sturm, Michael (2012), «Verbote von Neonazi-Kameradschaften: Jahresrückblick 2012 aus Nordrhein-Westfalen». Πρβλ. <http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/der-jahresueckblick-2012-aus-nordrhein-westfalen-8356> (30.1.2013).
- Langenbacher, Nora και Schellenberg, Britta (επιμ.) (2011), *Europa auf dem «rechten» Weg? Rechtsextremismus und Rechtspopulismus in Europa*, Βερολίνο, Ίδρυμα Friedrich Ebert, σ. 59-83, 64 κ.ε.
- Lynen von Berg, Heinz (2000), *Politische Mitte und Rechtsextremismus. Diskurse zu fremdenfeindlicher Gewalt im 12. Deutschen Bundestag (1990-1994)*, Οπλάντεν, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Minkenber, Michael (1998), *Die neue radikale Rechte im Vergleich: USA, Frankreich, Deutschland*, Βιομπάντεν, Westdeutscher Verlag.
- Röpke, Andrea και Speit, Andreas (επιμ.) (2004), *Braune Kameradschaften. Die militanten Neonazis im Schatten der NPD*, Βερολίνο, Ch. Links Verlag.
- Röpke, Andrea (2006), «Braune Kameradschaften», Bundeszentrale für Politische Bildung: Dossier Rechtsextremismus 13.9.2006. Πρβλ. <http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/41901/braune-kameradschaften> (30.1.2013).
- Schellenberg, Britta (2013), *Die Rechtsextremismus-Debatte. Charakteristika, Konflikte und ihre Folgen*, Edition Rechtsextremismus, Βιομπάντεν, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Schellenberg, Britta (2009), «Country Report: Germany», στο Bertelsmann Stiftung (επιμ.), *Strategies for Combatting Right-Wing Extremism in Europe*, Γκύτερολο, Verlag Bertelsmann Stiftung, σ. 179-248.
- Schellenberg, Britta (2012), «Die Republikaner», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 5: *Organisationen, Institutionen, Bewegungen*, Βερολίνο-Βοστώνη, de Gruyter/Saur, σ. 536-538.
- Schellenberg, Britta (2011), «Die Radikale Rechte in Deutschland. Sie wird verboten

- und erfindet sich neu», στο Langenbacher, Nora και Britta, Schellenberg (επιμ.), *Europa auf dem «rechten» Weg?*, ό.π.
- Schellenberg, Britta, «NPD-Publikationen», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 6: *Publikationen*, Βερολίνο-Βοστώνη, de Gruyter/Saur.
- Schellenberg, Britta (2011), *Demokratie und Rechtsextremismus: Auseinandersetzung mit rechtsextremer Musik*, Σβάλμπαχ, Wochenschau Verlag.
- Schellenberg, Britta (2006), «Integration ist Integration ist Integration. Deutschlands Einwanderungspolitik: Bildung ist der erste Schritt», *Internationale Politik*, τ. 11, έτος 61, σ. 90-96, 94
- Schellenberg, Britta (2006), «Strategien gegen Rechtsextremismus. Bezüge zum Nationalsozialismus», στο Gehl, Günter (επιμ.), *Vor 60 Jahren Kriegsende – Befreiung oder Niederlage für die Deutschen? Gedanken über die Hintergründe des Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland*, Βαϊμάρη, Bertuch Verlag, σ. 97-114, 97-100.
- Schellenberg, Britta, «Neo-Nazi Blogs», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 6: *Publikationen*, ό.π.
- Schellenberg, Britta (2008), «Strategien gegen Rechtsextremismus in Deutschland, Analyse der Gesetzgebung und Umsetzung des Rechts», C-A-P Analyse, 2, σ. 10 κ.ε.· <http://www.cap-lmu.de/publikationen/2008/cap-analyse-2008-02.php> (30. 1.2013).
- Schellenberg, Britta (2012), «Neonazismus», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 5: *Organisationen, Institutionen, Bewegungen*, ό.π., σ. 445-447.
- Statistische Bundesamt (2012), Mikrozensus, Bericht 2011.
- Staud, Toralf (2005), *Moderne Nazis. Die neuen Rechten und der Aufstieg der NPD*, Κολωνία.
- Stöss, Richard (2010), *Rechtsextremismus im Wandel*, Βερολίνο, Τδρυμα Friedrich Ebert, πρβλ. Verfassungsschutzbericht 2011, σ. 109.
- Virchow, Fabian (1980), «Levin-Poeschke-Mord», στο Benz, Wolfgang (επιμ.), *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*, τόμ. 4: *Ereignisse, Dekrete, Kontroversen*, Βερολίνο-Βοστώνη, de Gruyter/Saur, 2011, σ. 232 κ.ε.